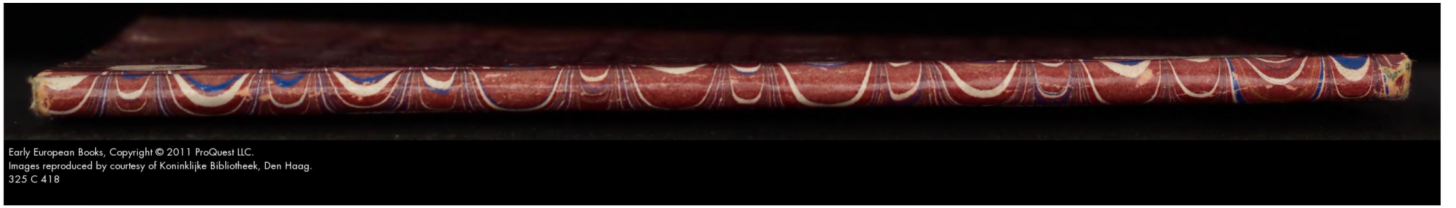

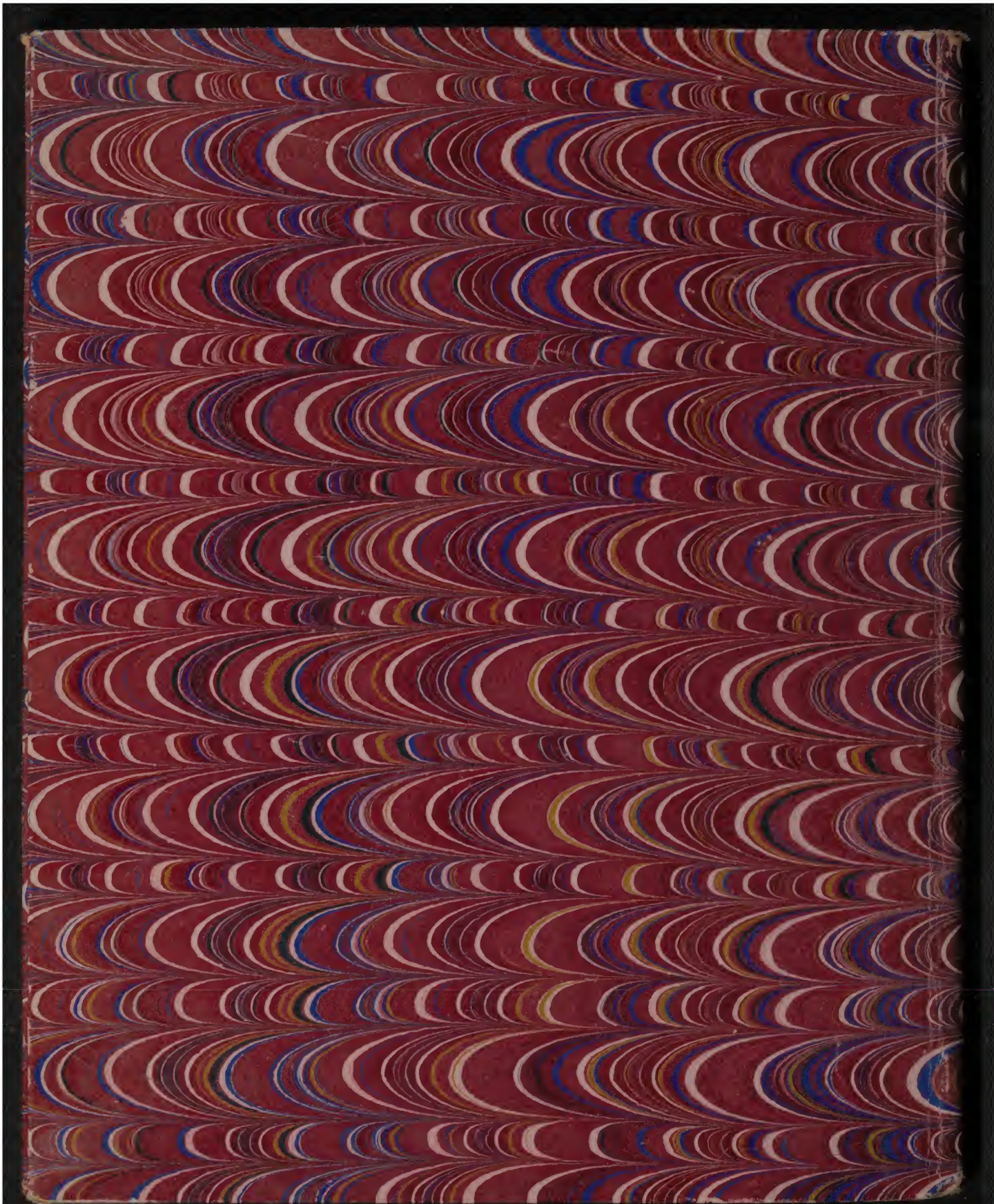
325

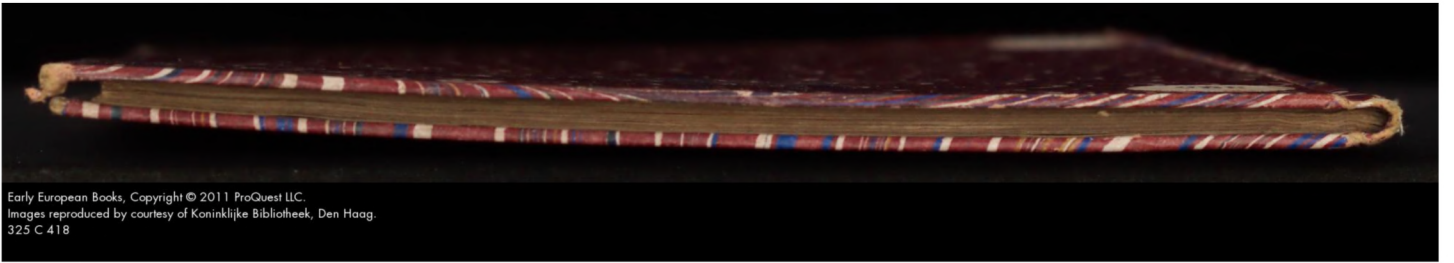
C

418

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

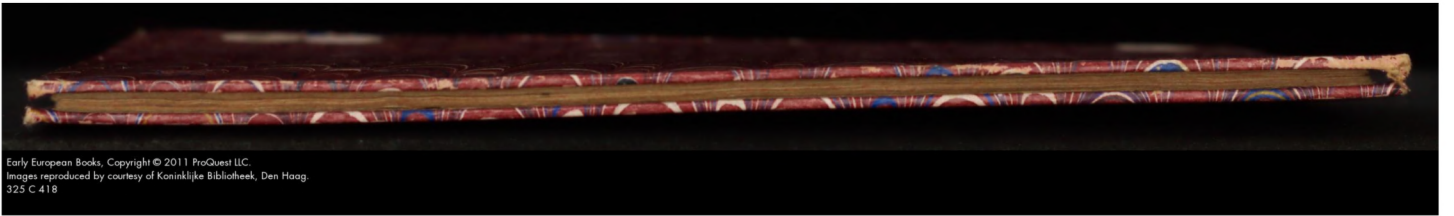

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

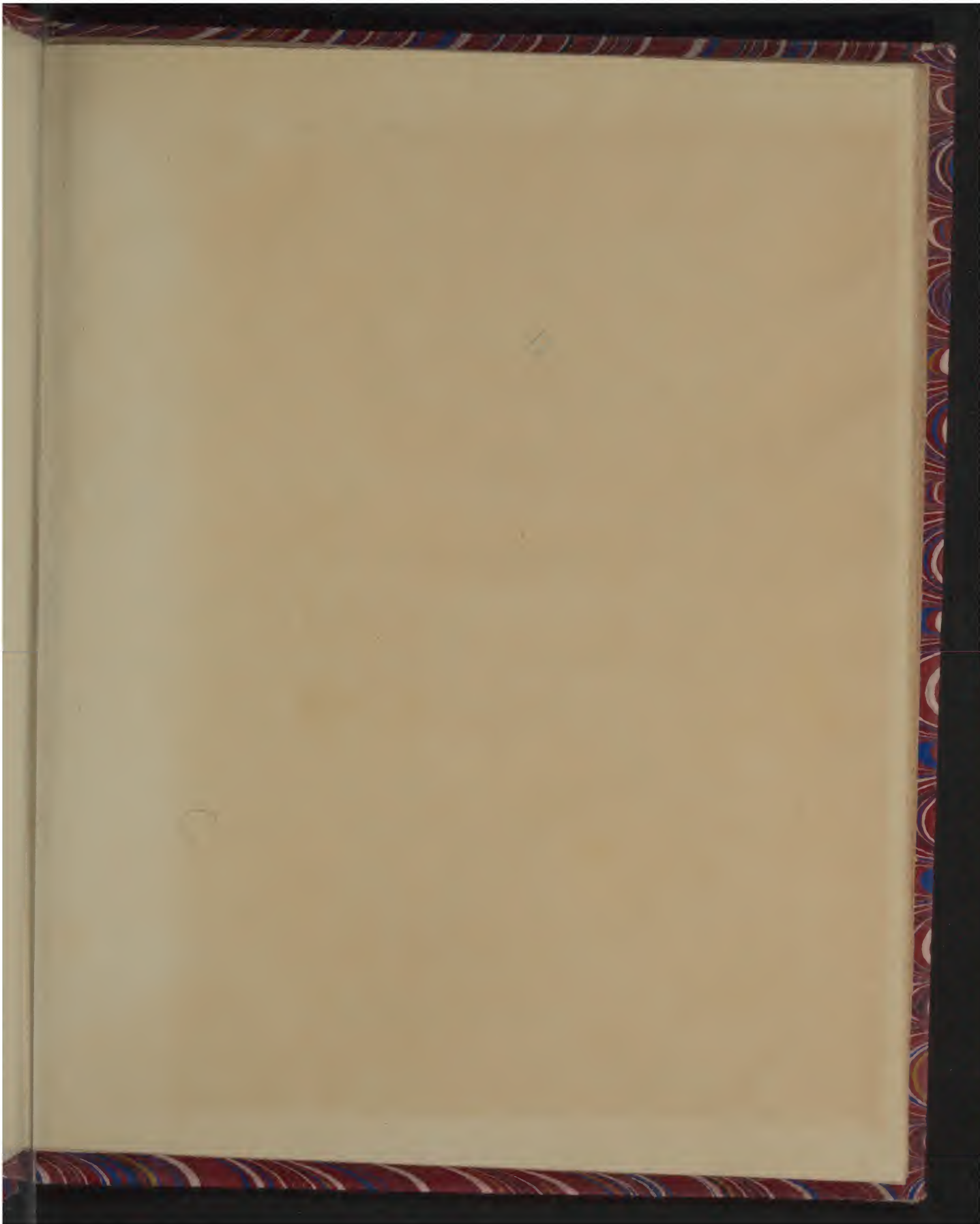

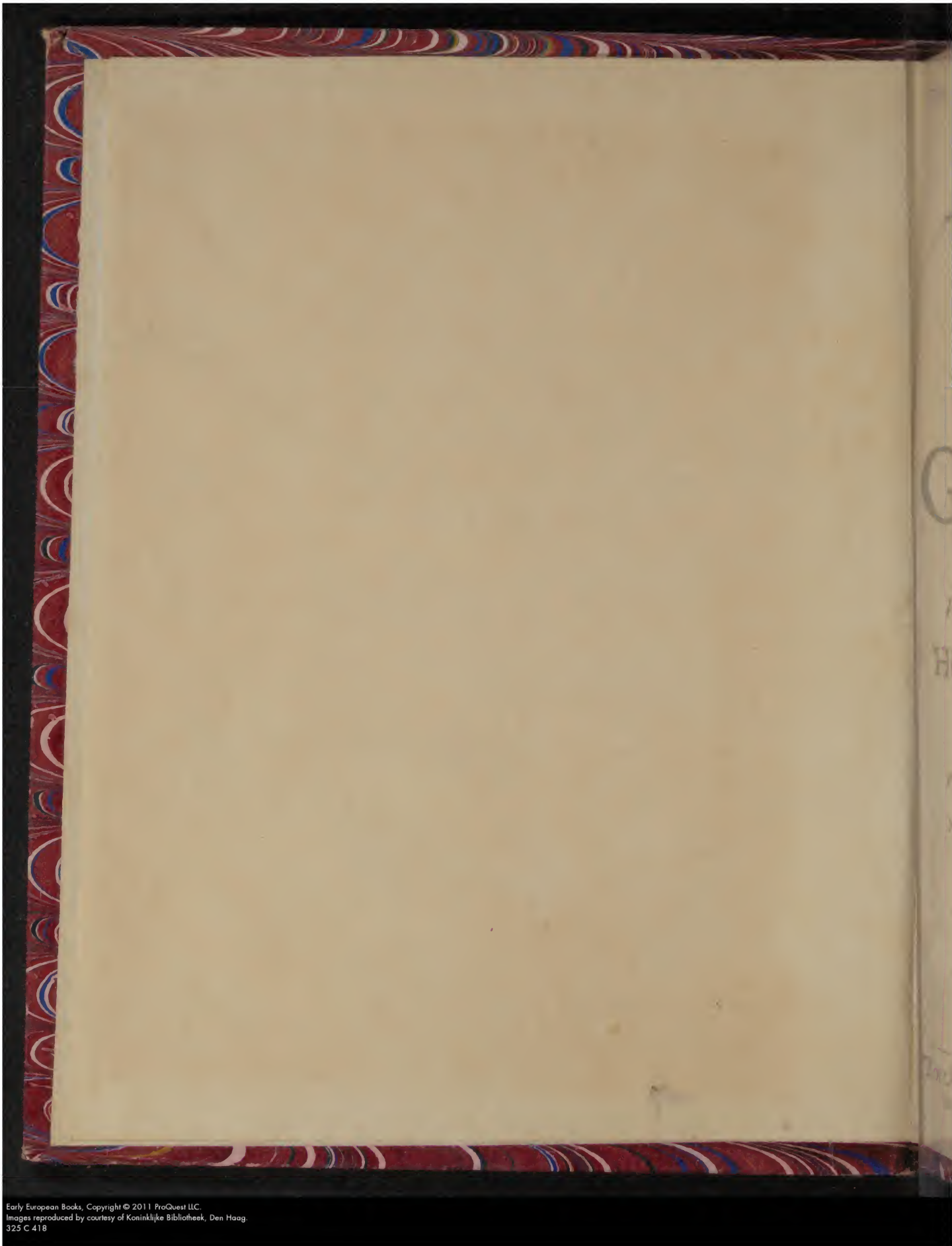
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

Early European Books. Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
325 C 418

KW
325
C48.

35333

DE BEDEELINGE 325 C 418
D E R

T Y D E N,

Of de verscheide

HUIS-HOUDINGE

G O O D S.

Met sijn KERCKE.

Vertoond door den Hooggeleerden, vromen, wijdberoemden

Heer WILHELMUS MOMMA Zalr.

Gewesen Predikant en Opper-leer-meester der
H. Gods geleerheid, enz. tot Middelburg.

Voor-gesteld in de Hooge-School tot LEYDEN, op den 9 September 1662.

Nu door een lief-hebber der waarheid in de Latijnsche-taal overgeset.

Tot MIDDELBURG, Gedrukt by JOHANNES MEERTENS, Or-
dinaris Stads-Drukker, woonende in de Gift-straat, in de Globe. 1681.

DE ERVEN
VAN

J. Y. D. E. N.

DE ERVEN

HUIS-HOUBING

G. O. D. D.

DE ERVEN

DE ERVEN

DE ERVEN

DE ERVEN

DE ERVEN

DE ERVEN

DE ERVEN

DE ERVEN

DE OVERSETTER
Aan den goedwilligen L E S E R.

Het is een onbedenklijke goedheid van God, dat eertijds aan de Joden en nu aan de Christenen, de Woorden Gods zijn toebetrouwt; welke sijn de fonteyne van alle wijsheid, en de oorspronk van alle goddelijke waarheden, als die ons kunnen wijs maken tot zaligheid, dog onder alle waarheden daar in geopenbaard, geen noodiger nog profytelijker te kennen als de Leere van de Goddelijke Verbonden, de bedeeeling der tijden en de verscheiden Testamenten: als zijnde het middel om met God tot zaligheid gemeenschap te hebben; en de grond van ons vertrouwen, de vastigheid van onse hope en vertroosting, en ware bron en oorfsake van alle liefde en ware godvrugtigheid; welke verborgentheden wel te kennen sijn, voor die gene die God vreesen, en sijn Verbond om hem dat bekent te maken; waarom dat wy met den Propheet wel mogen vragen, *Wie is wijs? hy versta dese dingen? Wie is verstandig hy bekenne? want de wegen des Heeren die sijn regt, de regtveerdige sullen daar in wandelen, en de goddeloose daarin vallen. Hosea 14: 10.* Het was Davids lust in de beschouwing van dese wegen Gods zig te vermaken; hoewel zegt hy, *dat mijn hays by God alsoo wiet en is, nogt ans heeft hy by my een eeuwig Verbond gestelt, dat in alles wel geordineert en bewaart is, voor seker is daar in al mijn heyl en al mijn lust 2 Sam. 23: 5.* Dewijl sonder een nette kennisse te hebben van dese waarheden, men weinig vorderen sal in de kenisse van de Goddelijke Schriften, als welkers kennisse afhangt van een goede bevattinge van de Leere der Testamenten en verscheiden bedeeeling der tijden, sonder dese kennisse sijn wy onwetende van de voorregten van die bedeeeling des tijds, onder welke wy leven, dat noodwendig insluit een veragtinge en een ondankbaarheid van de Goddelijke weldaden, als uit welken hoofde zoo veel beweegredenen genomen worden tot opwekkinge van godsaligheid en dankbaaheid; ziet

De Overfetter aan den goedwilligen LESER.

Heb 2. en 12. Rom 13. Titum 2. sonder welke wy niet bequaam en zijn de Joden de mond te stoppen, bifonder de Socinianen, die het heele Christendom omwerpen, eindelijk door welkers kennisse vele duistere plaatsen der Schrifruer kunnen ligt ontfangen en verstaan worden. Daarom gelukkige tijden in welke wy leven, daar wy sien de kennisse vermeerderen, en de werenschap aanwassen; nadien God in dese tijden bifondere, mannen verwekt heeft, die magtig zijn in de Schriften, die als wyze Schrifgeleerde wel onderwefen in het Koningrijke Gods, uit den goeden fchat van haar herte weten voort te brengen oude en nieuwe dingen, die de gronden der waarheid klaarder, netter en kragtiger voorstellen, uit Mofes, Propheten en Apostelen, en bifonder groot ligt hebben aangebragt in de Leere der Verbonden, en het onderscheid van het Oude en Nieuwe Testament, en teekenen der tijden; zoo dat indien eens Plato God dankte dat hy leefde ten tijde van Socrates; en den Koning Philippus dat fijn Zoon geboren was by het leven van Aristoteles; wy met reden ons ook verheugen en God danken, dat wy leven by het leven van die geleerde Mannen, die ons de waarheid zoo kragtig en in haren famen hang voorstellen, waar door de waarheid aan iders Conscientie kan openbaar worden, die zig niet te vreden houden zoo eenige gemteene waarheden, zeden-lessen en oneindige pligten voor te stellen, maar ons de Goddelijke Waarheid en de natuere deser Verbonden klaar vertoonon, en dat niet met Menschelijke woorden off frivole, idele scholastijke difinectien, maar met woorden die de Geest Gods leerd geestelijke dingen met geestelijke famen-vougende, onder welke ligten van onsen tijd, niet de minste is geweest. Die zalige *Д. МОММА*, de Maker van dit Boeckken, die door fijn geleerde Schriften getoont heeft te fijn een Apollo in de Schriften; gelijk zijn twee groote Bouken van de Huis-houdinge Gods ons vertoonon, wiens naam, roem en gedagtenisse by alle Vrome, in zegeninge zal blijven.

Dit Boeckken dat wy hier van hem vertoonon, handelende zeer geleerd, kort en bondig van de verschide bedeelinge
der

De Overfetter aan den goedwilligen LEZER.

der tijden en natuere der Testamenten, is van hem geleerd en beweerd in de Hooge-School tot *Leyden*, wanneer hy maar ontrent 18 Jaren oud was, waar uit kan afgenomen worden hoe verre hy doen al was gekomen inde kennisse van dese waarhedē; en wat groote dingen van hem konden gewagt worden; hadde hy niet door onnoodig broeder twist en bittere bejegeningen, en daar na door de dood ons ontrokken geweest, door welker verlies en andere groote Mannen afwesen, de Keike een onwederlijke schade is toegekome. Om dat dan dit bouken zo bondig was, hebben wy op het aanraden van vrienden het selve aan de Druk pers overg. geven, (dewijl wy het nu tot ons eigen oefeninge uit de Latijnche-taal al hadden overgeset,) op dat ook andere daar van mogten voordeel hebben; dewijl dat het klein is, kan het ligtelijk gekogt en gelesen worden, en wy verseecken een ider die de moeite neemt van het te door-lesen, dat hy zig niet sal beklagen; maar ondervinden dat hy daar door bequaam sal worden grooter Bouken te verstaan, bijzonder de Goddelijke Schriften, en goede bevattingen krijgen van vele treffelijke waarheden, daar van vele sulke duistere verwerde gedagten hebben; als van het onderscheid der Testamenten: van de Wet-gevinge op Zina: van den Sabbath en de ruste des Nieuwen Testament. Wy staan verbaast hoe duister wy daar menigmaal van hooren spreken, vele (die waarijk niet en weten wat het Oude en N. Testament is,) meenen dat het O Testament is het Verbond der Werken, en het Nieuwe het Verbond der Genade: ofte sy verstaan by het O. Testament een sekeren tijd, sonder daar onder te begripen een eiffenisse daar geen Testament kan sijn, of daar moet een zeker eiffenisse aan de eiffenamen besteld worden; zoo van de Wet-gevinge op Zina; d'een segt dat daar is herhaalt het Verbond der Werken; andere siende de tastelijken misflag seggen nu wat anders, namelijk, dat de Wet-gevinge is een Nationaal Verbond, dat hier is het Verbond der Werken, nog het Verbond der Genade: en soo brengense een wan-schepsel te voorschijn, dat in de Schriftuer niet en is: maar inde herffenen van Menschen gebroed; waar van misschien noit

De Overfetter aan den goedwilligen LESER.

in onse Kerken gehoort is, als nu eenige tijd; daar by na alle de God-geleerde maar en sprekten van twee Verbonden, of der Werken, of der Genade; en die een derde verfonnen hebben van de beste God geleerde zijn tegengesproken, soo vervalt men tot schadelijke nieuwigheden, als men de oude waarheid in de Heilige Schriften niet wilt plaats geven, en alle voor-oordeelen wilt afleggen om voor de waarheid te wijken; hoe gespot word met de verscheiden Huis houdinge Gods, en de teekenen der tijden en Propheten veragt worden is bekend; naar dat is spotten met Gods Woord: dog de wijsheid is voor den spotter te hoog; laat ons soo veel wy de waarheid kennen, de waarheid lief hebben, de waarheid betragten in de liefde, waar toe wy gekomen zijn; het selve gevoelen en daar in wy verschillen dat sal God openbaren; in de fondamenten eens zijnde moet men malkanderen verdragen en met sagtmoedigheid onderwijten; zoo zal de kennisse aanwassen en het Woord Christi rijkelijk in ons wonen, In alle wijsheid en geestelijk verstand, laat ons den aanwas inde kennisse niet verhinderen, zoo in ons als in andere, wy hebben kostelijke beloften, dat gelijk de wateren den bodem vande Zee bedekken: dat zoo de aarde vol van de kennisse des Heeren sal zijn: ja dat de minste sal zijn als David. dewijl wy sien dat vele waarheden in velen grooten ingang krijgen, zoo verhoppen wy niet tegenstaande al den tegenstan nog een grooten aanwas tot uitbreidinge van Christi Koningrijk en de eere sijnes naams, tot bekeeringe van Joden en Heydenen; op dat zoo nog eens alle Koningrijken der aarden mogen worden Godes en sijns Gesalfden De God nu des vredes, die den grooten Herder der schapen, door het bloed des eeuwigen Testaments, uit den dooden heeft wedergebracht: namelijk onsen Heere Jesum Christum, die volmake u in alle goede werken, op dat ghy sijnen wille meugt doen werkende in u, her gene welbehagelijk is door Christum onsen Heere, den welken zy de Heerlijkheid in alle eeuwigheid Amen. *Vaart wel, desen 23 Augusti 1681.*

U. E. uwer lief-hebber van de Goddelijke waarheid

JANNIS WILLEMSSEN.

Van de

OP DE BEDEELINGE
DER
T Y D E N ,
OF
HUIS-HOUDINGE GODS ;

Beschreven door

d' Heer Mr. WILLEM MOMMA Zalr.

In sijn leven Professor der H, Godgeleertheid en Talen, en
Predikant tot *Middelburg*

GLans rijke God en aller Schep'sten Vader.
Bezorger van het uitgekozen zaad ;
Na dat bestek 't geen ghy wel eer te gader
Besloten hebt in uw bepaalden jaad.

Gy hebt uw Kerk, uw Bruid, uw uitverkoren
Huis-Vader, van dat groote Huis-gezin,
Geleid, en door den eed by u gesworen
Gekroont, gelijk een Hemels Koningin.

Van Adam, tot de Wet hebt gy doen blijken
Aan 't Heilig Zaad, bewaarder van 't Verbond ;
Hoe gy de ziel van Zion kon verrijken,
In d'eerste Jeugd gezegend door uw mond.

Maar na de Wet, het vet gesmook der rammen
Ten Altaar heeft gedoemt en uitgerout ;
Tot last, en pijn van Jakobs zegen stammen,
Die gy hier door hebt in hun glans besnout.

Daar Arons zaad tot vreugde der Gemeente
In 't Heiligdom, de God-sprk heeft ontmoet,
In 't goud gespan blaakende gesteente ;
Door het Geloof in het toekomstend bloed.

Dog na dat gy ô God der Heirscharen,
Het Heidens rot gelokt hebt in uw schoot,
En 't Priesterdom met Altaar, zang, en snaren ;
't Saam af-gesneen en van uw glans ontbloot.

Doen

Doen is uw licht ô licht, der zaal'ge tongen
Gerezen, als de Zonne in hun kragt,
En door u Geest de weerd door gedrongen
Na 't eeuwig Lam was in de tijd gelsagt.

Dit is 't dat ons in dees geleerde blad'ren,
Door MOMMAAS pen, geleerdlijk is ontvouwt
Wiens bloed stremt niet in d'uitgemelkte ad'ren
Als by de galm van MOMMAAS geest verdouwt!

ô Zaal'ge ziel, wy hebben God te danken,
Om dat gy ons Gods wijsheid hebt vertoont.
Rust zoete geest, vermaak u in die klanken
Van 't heilig lof, 't welk staag Gods hof bewoont

Zie hier mijn ziel en zaal'ge bondgenoten,
Dees kort, beknopt en zegen rijke blaân.
Uw dorstig hert is weêr een Wel ontsloten;
Aan welk uw geest eens, af en toe kan gaan.

Hier zal uw ziel verrukt en gantsch verslonden,
Ontvlammen, door de wijsheid die hier blaakt,
Door het begriip van God in zijn Verbonden,
Dat Testament in d'eeuwigheid gemaakt.

Het geen voor ons lag in 't *Latijn* begraven
Is door uw pen, ô Broeder, na zijn aard,
In 't louter *Duyts*, ergoten, en ontgraven
Als een Juweel, net op zijn tijd volbaard.

Uw geest die zag hier in Gods wijsheid spelen
En gy hier door beswangert en verrukt
Bewogen om dees schat ons meê te deelen
Hebt door u gonst dit tot ons heil herdrukt.

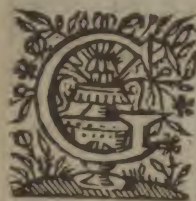
Ga zoo al voort, om Gods geheim t'ontvouwen,
Beminnaar van dit zalig Hemels licht.
Elk Israelyt moes aan Gods Tempel bouwen.
Door tong en pen werd' Zions muur gestigt.

Zoo trekt Gods Kerk de geen uit Mozis schonken,
Zoo word de geest *Profetes* opgeleid
ô Zaal'ge ziel, hier word men heilig dronken
's I: *God' deo zelfs zijn waarheids lof bepleis.*

ברך תורה לנו עשרה לראש לעולם

J. W.

Van de
B E D E E L I N G E
 D E R
T Y D E N.

God heeft van eeuwigheid gemaakt een raad en voorsziel / om te geven de erffenisse der gerechtigheid en des lebens aan den gevallen mensch. Want hy heeft ons uytverkozen vooz de grondlegginge der weereld? Eph. 1: 4. en heeft ons de genade gegeven vooz de tijden der eeuwen. 2 Timot. 1: 9. de scheppinge des Weerelds zelfs en de grondlegginge der Warde op de Zee en haer bestinge op de Steieren (Psal. 24: 2.) is een bewijs / dat God nu al rede wanneer hy alle die dingen gemaakt heeft / zoodanigen Raad gehad heeft / zoo dat het waar is / dat wy lezen Esa. 45: 18. De Heere heeft de Aarde niet tot ledigheid geschapen, maar hy heeft die geformeerd om te bewoonen; op welke plaats misschien den Apostel gezien heeft Eph. 1: 4 want het is bekend / dat het woord weereld dikmaal gesteld word vooz de bewoonde Warde.

II. Dese Raad van God heeft de gedaante en gelijkenisse van een Testament. Waar van daan het is dat inde H. Schryftuer / maar bijzonder inde Brieven van Paulus, waar van deze zaak gesproken werd / dooz zulken woord uitgebeeld word dat de eigen beduidenis van een uitterste wille heeft. Dit woord is in het Griex Diatheke, welke in deze handeling gebruikt gebonden werd / Gal. 3: 15, 18. En inden Bries aan de Hebreen menigmaal. Maar dat dat woord de beteekenisse van een uitterste Wil heeft / als wy gezeld hebben; blijkt zoo uit dien Bries zelbe / cap. 9: 16. als ook uit des zelfs gemeene kragt. Want ook de Joden hadden dat Griex woord aangenomen in haer taal / en hebben dat gebruikt wanneer zy spraken van de zaken des Testaments / waarom datze dat woord welk zy schreven 'דיאטיקי' Diatiki, tot zulken oorsprong bragten / דא תהא למיקום ולמיהוי dit sta / zy van weerde en gebeure. Maar op dat wy de beduydenisse van dit woord na laten / zoo toond de zaak zelfs / de gelijkheid en over-een-komst genoug aan. Want gelijk inde uitterste Wil van een mensch gestelt worden Erfgenamen vande goederen / alsoo in deze uitterste Wil van God / worden gesteld Erfgenamen van goederen; en gelijk een Testament is des menschen bye en laaste / en alsoo ook de onberanderlyke Wil; soo ook dat Testament / welk God gemaakt heeft / is de bye / en van geen voozwaardige oorzaak afhingende en onberanderlyke Wille Gods. Daarom de Schryftuer zoo dikmaal in stampet / de onveranderlykheid ende onberouwlykheid van zijn Raad. En / gelijk het Testament van een mensch / dooz de dood vanden Testamentmaker / eerst van kragt is. Want het Testament is vast in den dood; / Hebr. 9: 17. zoo ook het Testament van God / het

het welk zoodanig is / dat het niet ten zy dooz de dood bevestigt word / en is eerst vast den Testamentmaker gestorven zijnde. Want daar is in dat Testament een Borge en een Middelaar / de welk zelfs is de Testamentmaker : Jesus Christus ; de welk zig zelf dooz den eeuwigen geest Gode opgeoffert heeft / Hebr. 9: 14. van wien de Vader ge-eischt heeft / dat sijn ziel haer tot een prijs der boldoeninge zouw stellen. Esa. 53: 11. met Belofte / dat hy zaad zouw zien / welk de dagen zouw verlenen / en in wiens hand de wil van יהוה Jehova voorszpoudig zouw worden / welke ook vrijwillig beloofte heeft / dat hy zouwde doen den wille des Vaders / en het rantzoen dat hy gevonden hadde / dooz wiens kragt en werkinge / de menschen uit den kuil verlost werden / daar stellen zouwde : waarom de Vader hem alle dingen gegeven heeft / en gestelt heeft tot een Erfgenaem van Alles / Hebreen 1: 2. en hy heeft gemaakt dat de Inoeren hem sijn gevallen in het liefelijke , en een Erffnisse hem welbehaagelijk , Psalm 16: vers 6. dit is het Testament / daar van dat den Apostel spreekt Galaten 3: 17. welk hy noemd een Testament, dat te voren van God op Christus bevestigt was. Dit is het verdrag welk God de Vader heeft met sijnen eenigen geboren Zoon / welke Zacharias noemt den Raad des Vredes, welk hy zegt te wesen tusschen God / en die Man / wiens naam is שׂרָאָה Spruite / Zach. 6: 13. op welk verdrag de vastigheid van dit Testament steunt / sonder welke indien 't geweest was / God het Testament van eeuwigheid niet zouw gemaakt hebben. Waar van daan den Apostel aantekend / dat wy in Christo / dat is / dooz en met Christo als onze Borge sijn uitverkoozen / en de genade ons gegeven is. Maar hier nogtans doet zig op een ongelijkheid van het Testament Gods / ende des menschen. Want de Testamentmaker van een menschelijc Testament sterft / op dat de erffnisse vooz den Erfgenaem zouw ledig vallen ; maar de Testamentmaker van het Testament van God sterft daarom niet / maar op dat / dat Testament zouw vast worden / en hy het recht zouw verwerwen vooz de Erfgenamen / in dat Testament beschreven / om de goederen van het Testament te eischen / en ontfangen hebben : de te behouden.

III. Daerom dewijl God zoodanigen raad in zijnen Zoone gemaakt heeft ; dog den Zoon niet dadelijc / maar eerst na een langen tijt gekomen is / op dat hy het Ampt van Middelaar en Borge volkomelijc zouw uitvoeren ; zoo moet noodzakelijc de bedeeling van die tijden verscheiden zijn ; van die tijd , zeg ik / op welk dat hy ver'nagt wierd / dat hy zouw komen ; en van die tijd op welk dat hy gekomen is. Welke verscheidenheid te kennen / zeer vermakelijc en noodzakelijc is ; zoo op dat ons geloove daar dooz meer en meer mogt bevestigt worden / als ook op dat de bedriegerien der dwaal-geesten / waar doorze de zaligmakende waarheid getweld doen / te beter mogten geschouwt worden ; en van deze stoffe hebben wy voozgenomen in dese stellingen te handelen ; in welke wy dat allienijc zullen bezorgen / dat wy die dingen dewelk wy van onze lieve en eerweerdige Meesters tot nog toe uit de Schryftuic na de onbedriegelijc waarheid geleerd sijn / met onze woorden wat zullen uithalen.

IV. Het eerste dat God navolgens sijn Testament heeft moeten doen met den gevallen mensch / dat is verdraagzaamheid. Na dat den mensch het Dervond heeft overtreden

overtreden / zoo word hy veroordeeld en met alle groutwelijke verbloukingen verbloukt vande Wet des Verbonds na die uitspraak Vervloekt is hy die niet en blijft in alles. Hier van daan hadde God indien hy na de strengheid der Wet en sijn recht met den zondigen mensch hadde willen voortgaan / hem dadelijk met alle straffen konnen straffen. Maar om dat God heeft gehad dezen Raad der genaden / op dat dezelve niet te niete en wierde / zoo heeft hy niet moeten straffen na de zonde. Psal. 103: 10, 11. maar wagten onder de zonde / 1 Petr. 3: 20. dat is / lankmoedigheid gebuiken tegen den sondaar. En wel deze verdraagzaamheid toonde en getuigde genade / want indien hy God geen genade is / zoo kan hy geen verdraagzaamheid gebuiken / want dat en zouw hem niet betamen; dewijl hy niet en mag geven vermoeden van genade / het welk hy deed wanneer hy den zondaar verdraagt. Indien hy geen genade wilde oeffenen: nog hem anders verzoenen als hy is / vriend daar hy viand is. Behalven dat zy te vergeefs zouw geoeffent werden / want niet dooz dees alleen word den zondaar niet God bezocht / nog dooz dees alleen word den zondaar tot God gebracht / maar ten aanzien van den zondaar ist gemeenlyk een gelegentheid tot grooter quaad. Want / om dat niet hastelijk het oordeel over de booze daad en geschied, daarom is het herte van de kinderen der menschen in hen vol om quaad te doen, Prediker 8: 11. En om dat God swijgende swijgt, meend den zondaar dat God hem gelijk is. Psalm 50: 21. maar nadien God vast gestelt heeft genade te bewyzen aan veel / zoo wortze geenzints te vergeefs geoeffend van God; ja zy word zeer betamelijk geoeffend; zoo aan haar aan welk hy genade wil bewyzen / op datze niet verloozen en gaan / en na het bonnisse vande Wet dadelijk gestraft en worden: als ook hy deze gelegentheid aan haar / aan welke hy de genade niet en wil bewyzen / derwelke daar dooz gestelt worden zonder ontschuldiginge: want wat booz ontschuldiging iszer booz haar over / nadien zy dien goeden God berwerpen / die indien hy wilde / zeer streng haar zouw konnen oordeelen: nog sy heeren haar tot geen berouw / tot 't welk haar deze groote weldaad verbind / uit kragt vande Wet der Nature.

V. Eentwel nochtans is deze verdraagzaamheid niet genoug geweest / daar moest boven dien nog hy komen het Woord / daar dooz den elendigen mensch zouw verzekerd worden vande genade / van welk indien hy aandagtig hadde geweest / de verdraagzaamheid hadde konnen vermoeden geven. En God en heeft wel niet lang den mensch in angst en onzekerheid gehouden / maar hy heeft dadelijk na den Val utgesproken het woord / in welk hy openbaarde den Raad der genade / dat woord staat Gen. 3: 15. in welk woord te geluk aan de Slange / dat is / aan den Duivel derwelke de slange bezad / en alzo Eva verleid hadde / Apoc. 12: 9. aankondigt word straffe / en te geluk aan den mensch verkondigd word genade tot gerechtigheid / want deze twee zaken zyn t'zamen vereenigt. Dit is de straffe van de slange / dat den mensch derwelke anders is een dienstknecht van de zonde en vanden duivel / dewijl hy vande zonde en van den duivel overwonnen is / genade word bewezen: en dat is het alderwijdlyftigste bewijs der genade / dat den Zatan word vernietigt / derwelke de magt der zonde en dood heeft. De woorden hebben zig aldus: Ik zal viandschap zetten tusschen u en tusschen de Vrouwe, en tusschen uwen zade en tusschen haren zade, dat zal u den kop vermorzelen,

en gy zult het de Versenen vermorzelen. Dit woord is een volstreckte Belofte en van geen voorwaarde afhangerde: in welk niet gelijck vele goddelooselijck meenen / voorzeid word wat God / en te gelijcke wat de Vrouw doen zoude (al even eens als of zy zoo veel zouw konnen doen/) maar in welk aangewezen word het Testament van God en de Middelaar / dooz welkers tusschen komen God dat Testament gemaakt heeft. Want als hy zegt Ik zal viandschap stellen, getuigd hy dan niet dat hy den mensch die van naturen is een slaaf vande duivel / zal heiligen / wederbaren en bekeren / en tot sijn vereenige en gemeenschap en verhalven tot ware byheid zal aannemen / en dat daar mede t'zamen gebougd is / het schenken van het eeuwige leven? Maar hoe dat hy dat doen zouw toond hy / als hy daar by doet / Het zaad der Vrouwe zal de lange den kop vermorzelen. Dit Zaad is niet enkel het zaad van de Vrouw / want hoe kan dat den duivel overwinnen / welk vanden duivel self overwonnen is / en waarlijk het verheken van den kop vande duivel / dat is niet anders als viandschap zetten: maar God sieid viandschap / derhalven het Zaad dat den duivel den kop zouw vermorzelen / dat is God zelve; te weten die van eeuwigheid is geweest / ende welk zig van eeuwigheid opgedragen heeft: en het heeft niet alleen moeten wezen God / maar heeft daar en boven moeten werden het Zaad der vrouwe / en gelijck hy in den agtsten Psalm en dikwils in de Euangelien genoemd word een Zoon des menschen, op dat hy aan den duivel zijn verstenen zouw geben om gestien te worden / dat is op dat hy zouw gehoozamen / lyden en sterben / en hem zoo stellen tot een prijs der genougdoeninge / op dat hy zig een eygendom verkrigen zouw. Niet zonder rantzoen is de verlossinge: niet zonder gehoozamenheit is de gerechtigheid: niet zonder de dood het leven: de Heere der Heirscharen moest verhoogt worden door het recht, en God de heilige moest geheiligt worden in gerechtigheid, Ezai 5: 16. Adam heeft niet konnen de Belofte niet gelooven / na dat hy die gehoozt hadde / want hy konde niet twijffelen dat / dat gene God zeide / waar zouw wezen / en dat het gene God beloofde / dat hy dat zouw konnen doen / hy heeft daarom dat moeten gelooven / en de roeping van God niet versnaden / en den wegh der zaligheid dewelk hy hem getoond hadde / ingaen: aangrijpen de sterke Gods, en vrede met hem maken: de Dozt vande zaligheid die God hadde voorgesteld aannemen en geenzints versnaden; welke dingen alle de natuurlyke Wet eischt: hier van daan is 't ook / datmen nergens leest dat God den mensch aangepoed heeft / op dat hy de Belofte zouw gelooven / alleen heeft hy hem de Belofte gegeven: maar het gevoelen van zyn ellende en het getuigenisse van zyn geweten / moest den mensch aanzetten tot het geloof van de Belofte. Alhoewel ondertusschen God niet en zouw ophouden / maar / gelijck als hy beloofd hadde dat hy viandschap stellen zouw / dat is dat hy haar zouw heiligen / ende het geloove welk een gave Gods is schenken. En dat Adam en Eva dadelijk deze belofte geloofd hebben / en dat zy bezelve in dien zin welke wy hebben aangewesen verstaan hebben / blykt sclaarlijk uit de heilige historie / te werten / Adam die heeft zyn Vrouw na dat hy de Belofte gehoozd hadde / genoemd / וְהָאִשָּׁה חַוָּה כִּי הָיְתָה אִשָּׁה אֶל כָּל הָאָדָם / om dat ze geworden was een moeder van al de levende. Door haar was de zonde in de wereld gekomen, en de dood door de zonde, want den prickel van de dood is de zonde, 1 Corinth 15: 36. en zoo is de dood tot alle menschen overgegaan, in welken

der Tijden.

5

welken alle gezondigt hebben, Rom. 5: 12. Hierom is 't dat al wat uit Adam en Eva zouw voortgekomen hebben onder de zonde en de dood zouw geweest zijn / en daar in zouw volherd hebben: en zoo zouw Eva geweest zijn niet een Moeder der levendige / maar van de doode. Maar Adam die schept nu moed / na dat hy dat lieffelyk woord gehoord heeft. Den duivel en zijn magt / en zoo de dood wiens magt de duivel heeft / Heb. 2: 14. word vernietigt / dewyl zijn kop zouw vermozelt werden. En derhalven zoo moesten zy die gebozen zoudeden werden / Eva derhalven is wederom geworden een Moeder der levendige: en het is aanmerkelijk dat hy zegt / alle levendige, 't is wonder / indien hy niet aanwys't het Zaad dat levendig maakt / dat den kop vande slange zouw vermozelen / en het Zaad dat levendig gemaakt word / welkers beide Moeder Eva geworden is: want ook hy die heiligt, en zy die geheiligt worden, zijn al uit een, Heb. 2: 11. en hy die den kop vermozelt / is ook het Zaad der vrouwe. Eva eindelijk na dat zy gebaard hadde haren eerst gebozen Zoon / heeft hem genoemd Cain, en zy zeide / אש את הוה קיתי / Ik heb gekregen den man den Heere, zy heeft misschien gemeind datze nu dat Zaad hadde ontfangen dat beloofd was / het welk de slange den kop vermozelen moest / in welk al was 't dat zy bedrogen wierd / nogtans schijntze regt gevat te hebben den zin vande Belofte / te weten / dat hy die den kop zouw vermozelen / dat hy zouw zijn God en mensch.

V I. Maar in den eersten ingang ter stoud is aan te merken / dat daar na ons dikmaal zal ontmoeten / dat / (dewyl der een Zaad beloofd is dat de slange den kop zal vermozelen / en dat hy zijn versenen zal geven om gesteken te worden) zoo lange dat Zaad nog niet gekomen is / en zijn versenen om gesteken te worden niet gegeven heeft / zoo lange den kop vande slange niet ten vollen is vermozelt geweest / dat is / dat nog niet alle regt vanden duivel is vernietigt / en dat nog alle de magt der zonde niet uitgewist is geweest; want indien dan eindelijk het hoofd vande slange vermozeld word wanneer dat Zaad gekomen is / die het moet vermozelen / en ten aansien van zijn versenen vermozelt moet werden: volgt dan / dat zoo lange als dat Zaad niet gekomen en is / alle magt van den duivel / en alle magt vande zonde / noch niet is weg genomen. Deze kragt en is wel zoodanig niet / datze den uitverkozen mensch vande gemeenschap Gods / vande heiligmakinge / vande hope des eeuwigen levens kan uitsluiten / en de eenwige verdoemnisse onderwerpen; want het geloove der belofte bevrijdt den mensch daer van / en het Zaad der Belofte; dat nadien hy die het hoofd der slange vermozelt God is / van eeuwigheid geweest is hy God Vorze en Middelaar / en alle dingen gedragen heeft door het woord van zijn magt / Heb. 1: 3. welk woord niet alleen en is een woord van Scheppinge / maar het kragtige woord van tusschen sprekunge / door welk hy voorgesied heeft / dat kantzoen welk hy uitgevonden hadde / het welk hy is de straffe van de zonde zouw geesicht worden vertoonen zoude: om welk hy konde eischen / dat God de uitverkozen zoude verlossen uit de groeve des verders / Job 33: 24. Ezaia 63: 9. maar dit is geweest de kragt vande zonde / (gelijks den Apostel spreekt) datze heeft kunnen toegerekent worden, dat is / in gedagten gebragt en verweten werden / voor zoo verre te weten / de kinderen Gods een Wet heeft kunnen opgelegd worden welk toorn werkt, Rom. 4: 15. Welk haar zouw besluiten onder de zonde: Galat. 3: 22. Welk haar zouw noodzamen

te belijden / dat de zonde tot noch toe was in de weerd, Rom. 5: 13. En tegen zig een hand-schrift te onderschrijven van schuld, Coll. 2: 14. En iets wat te doen als tot verzoeninge vande zonde / het welk dooz het hoogste regt moegt gedaan worden: want wat wonder / indien die geen die nog een schuldenaar is / genoodzaakt word te belijden dat hy nog schuldenaar is / welkers schuld nog betalinge van nooden heeft / genoodzaakt word iets te doen / het welk geschieden moegt als tot betalinge en verzoeninge vande schuld / welk te doen zekerlyk hard en zwaar is: het welk in de kinderen Gods de blydschap verzwakt / en de vryheid en het vertrouwen vermindert / en dat in haar niet anders heeft konnen verwekken / als een groote begeerte / en een uitgestrekt verlangen tot dat beloofde Zaad / op dat het quame en vande gedagtenisse der zonde haar dooz betoonninge van zyn Offerhande zouw verlossen / gelijkerwijs hy haar dooz syn Borg-togt vande straffe der zonde tot nog toe verlost hadde. Maar nu daar zulken Wet niet en is / daar en is ook de zonde niet / want daar geen Wet en is, daar is geen overtredinge, Rom. 4: 15. Ende de zonde word niet toegerekend daar geen Wet en is, Rom. 5: 13. en de menschen konnen leven bezedigt en gerust / als of de zonde nu alreede uitgewischt was / en of des zelfs volle vergevinge al geschied was: alhoewel ondertusschen nochtans / indien zy in haar gemoed gingen en de Belofte niet schuldige aandagt overwegden / dat bemerkten zouwden / datze nog niet verzoent en was / maar dat konden zy doen zonder moepelijckheit / datze zonder deze niet en konden doen / als haar ter dier oorzaak iets te doen word op-geleid / en dat is wel een bijzondere goedheid van God / dat hy deerste menschen niet zoodanigs heeft opgeleid / maar haar toegelaten te leven / als of de zonde niet meer en was in de weerd / maar dat haar niet is opgeleid geworden / blykt klaar die de heilige historie leest.

VII. Bijzonder aan Adam en Eva lezen wy niet dat iets opgelegd is; daarom wy ook niet mogen zeggen haar iets opgeleid te zyn; zy hebben alleen gehad de Belofte: in het geloof van het Zaad der Belofte, (dat is Jezus Christus) zynze zalig geworden. Adam die heeft daar na kinderen gegeereect / kam / (van welken wat Eva geboeld heeft / wy te booren gezegt hebben) en Abel.

Buiten twyffel hebben zy aan haar overgeleverd / dat de Heere aan haar overgegeven hadde. En alzo is אב ומר & אב נחל de leeringe vande Vader, en de onderwijzinge van de moeder, den kinderen geweest het woord Gods: van 't welke de kinderen niet en hebben moeten twyffelen; en bijzonder niet vande belofte / of die van God zouw wezen overgegeven / geen reden was 'er om te twyffelen / dewyl zy niet konden meenen dat haar ouders haar zouwden bedriegen / en onder de gedaante van een leugen haar zouden omleiden / ja het was een bewijs vande opzegtigheid der ouders / want het woord datze overgaben aan haar kinderen / dat getuige vande ouders / en ganschelyk van alle menschen / welk het geweten aan een ieder getuigt; namelijk / dat den mensch ellendig is / en uit zig zelven niet en vermag / en dat hy de genade en heiligmakinge van nooden heeft. Daar na / dewyl de belofte toonde de uitmuntende wijze / waar dooz God kan worden de God vanden sonbaar / zoo en konden zy niet twyffelen dat God die geopenbaard hadde. Want de mensch uit zig zelfs kent dat niet / alzoze te boven gaat ons begrip en overlegginge / en enkelijk behoort tot het welbehagen en genade

de van God, van welk iets bepalen / de mensch / gelijk hy niet en kan / zoo ook niet en mag. En uit deze blykt de oneindige wysheid / algenougzzaamheid / magt en goedheid van God / om welke volmaaktheden hy genaamd word d'alleen Wyze / יר, ה' Algenoezame God. En alzo hebben de kinderen en nakomelingen welke met de ouwers de Belofte gemeen hadden ook gehad een gemeen geloofbe / namelijk dat / welk is in Jezu Chyristo / welk alleen is het zaligmakende geloofbe.

V I I. Als de kinderen zijn groot geworden / zoo zijnze ook geboegt geworden / tot werken en arbeid. Abel heeft begonnen hem te oefnen in de Dee handeling / kran / inde handeling vande Landbouw / volgens dat / welk gezeid was / in het zweet uwes aangezichts zult gy uw brood eten : van dien tijd af aan zoo hebben de Offeranden beginnen op geofferd te werden / want kran heeft den Heere geofferd vande vrugten des aardryks ; maar Abel / vande eerst-geboorne z met luidde / en van haar vet / Genez. 4: 3, 4. Daar word onderzegt of deze Offeranden van God zijn ingetele geweest ? wy en twyffelen wel in geenen deele daar aan : dewyl het niet geoorloofd is / God door eigen uitvindingen te dienen / want niemand kend den zin des Heeren : of moet meenen dat hy uit eigen raad Gode aangename dingen doen kan. Maar dewyl datter geen medzulkelyk gebod is vande Offeranden / zoo blyft het geschil nog / welke derhalven de gelegentheid zy van deze instelling / waar op dat het geoorloofd is alzo te antwoorden. Laat ons sieken dat Abel (van kran of zyn offer zullen wy niet zeggen / want gelijk als God op hem niet gezien en heeft / zoo zullen wy ook op hem niet zien) een godzalig man geweest zijnde / dewelke God mildelyk hadde gezegend / God gegeven heeft een deel van zyn zegen / zelfs het Natuurlyk ligt / overreed het Gewete / datmen Gode dankbaarheid schuldig is / voor die welhaden waar mede hy ons goedertierenlyk agtervolgt / en dat wy die ook moeten betuigen : zoo dan Abel een godzalig man / zyn dankbaar gemoed voor den milden zegen Gods / willende bewyzen / heeft een deel van dien zegen weg geleid / die hem van God wierd toegebragt / en dat in geloof en in nedzigheid : niet op dat hy zouw meenen / dat hy op die wyze God kon verpligten / als of die dienst die genade zouw weerdig wesen / maar op dat hy zouw betuigen / dat hy alle zyne goeder en tot God zoo wederbragt / gelijk hy dit kleem gedeele God wederbragt / dewyl hy van zyn goedertieren hand alles heeft ontfangen. Dit vast gesteld zijnde / zoo laat ons sieken dat het zeker en ongetwyfeld is / dat God iets gedaan heeft waar door hy getuigd heeft / dat hem dit geschenk behaagde / en dat hy dit geschenk als het zyne gemaakt heeft / dat de Schryftuur zegt / God heeft de offerande van Abel aangezien : maar hoedanig dat geweest is dat God gedaan heeft / daar is aangelegen dat te weten : ten schynd niet zeer onbewyzelyk te wesen / indien wy zeggen dat het is geweest een aansteking ; dat namelijk God de offerande heeft aangesien / en door het vier van den hemel gevallen verteed heeft. En dat is daarom te bruyger te meenen / dewyl dat genoug blykt uit de heilige Schryftuur / dat God zoodanige aansteking oncrent de zaken welk hy wilde betoonen dat hem niet onaangenaam waren gebruikt heeft ; ende zoodanige aansteking van het vier / heeft zeer groote overeenkomst met dat / dat inde belofte gezege word. De vlamme of het vier betceken den roec en de Liefde : maar de belofte zegt / dat God

voorzijn Zoon een lichaam zal bequaam maken / op dat hy zouw lijden en dat hy het zelve zouw offeren tot een offerande van een goeden reuk / en alzo door lijden hem zouw volmaken / en dat uit de hoogste liefde waer mede hy de wereld heeft lief gehad. Zoo dat dit is de overeenkomste / dat gelijkerwijs God het reine dier als door iber en bier heeft verteerd / alzo ook zynen Zoon welken hy in den vleesche heeft gezond / ende welke rein was en geen zonde gekend en heeft / uit enkel liefde en iber tot de uitverkorene die ook inden Zoone geweest is / welken den iber van Gods huis verflonden heeft / Psal 69: 10. inde dood / voer haar leven geven / en verteerd heeft. Deze overeenkomste met de belofte / de heiligen door verlichtinge vanden Heiligen Geest / buyten twijffel aanmerkende / hebben mogelijck in 't geloobe vande Belofte / meer offeranden op-geofferd / op welke indien God gelijckelijck gezien heeft / gelijk wy niet en twijffelen / dat hy op hen gezien heeft / zoo hebbenze dat niet anders konnen aannemen als voer een bewijs van Gods welbehagen / en voer een instellinge van dien dienst : dog alle offeranden die zy in 't geloobe der Belofte hebben op-geofferd / zijn geweest byre gewoonten / en bywillige oefeningen / welck niet en konnen gehouden worden voer een jok / want elkeen die Offerde wanneer hy wilde / en waer hy wilde / en zoo veel hy wilde / en die niet en offerde wierde daer door niet onrein gehouden / nog des doods schuldig.

IX. Door dit geloobe zijn de geloobige geregtveerdigd geworden / want door het geloobe heeft Abel een meerder offerande geofferd dan Kain / door welck hy getuigenis bekomen heeft / dat hy rechtveerdig was / alzo God over zyn gaven getuigenisse gaf / Heb. 11: 4. door dat zelve geloof heeft ook Enog God behaagd / dat is / (hy heeft gezogt te doen Gode aangenaame dingen) waarom hy ook is op-genomen geworden / door het Geloof / op dat hy den dood niet zien zouwde : en hy wierd niet meer gebonden / want God hadde hem weg genomen. Mit dit voorbeeld hebben de geloobige konnen leeren / dat God voer de geloobige bereid heeft een Hemelsche Stad / in welck God woond / in welck dat haar geesten worden ingeleid / hoe-wel het lichaam voer een tijd in de aarde rustet ; welck de kragt is vande belofte.

X. Ten tijde van Noag / dewelck met God gewandeld heeft / en die geweest is een regdveerdig man / en oprecht in zynen geslagten / Genez. 6. 8. als de menschen zouwden beginnen vernienigvuldigd te worden / is aangewassen de boosheid der menschen / en alle vleesch heeft zynen weg bedorven. Doen heeft het gebleken wat de mensch zy : wat het vleesch vernogt ; dat / ten zy / dat God vianschap steld / dat is / door zyn Geest wederbaard en heiligd / zy alle inde gehoorzaamheid des duibels zouwden volherd hebben / en dat al het gedigtzel der gedagten van het herte des menschen alleenlyk t'allen dage boos is / Genez. 6. 4. Laat die dat aanmerken / dewelck zoo veel van haar zelden geboren / dewelck derben zeggen / dat de zonde van Adam / niet heeft gehad de magt om zelver Adam te vererven / veel minder de nakomelingen van Adam. Dewelck indienze niet gehad heeft / hoe komt dan / dat elk mensch in zonden ontfangen en geboren word / en van Natuur een kind des toorns is / vervreemd van het leven Gods / dewelck niet goeds kan denken of doen ; derhalven als de boosheid des menschen

zoo groot was op der aarden / zoo heeft het de Heere beroutod den mensch ge-
 maakt te hebben / en het smerte hem aan zijn herte; (zoo spreekt de H. Schrif-
 tuur dooz een overdrachtige spreekwijs/) en hy heeft gezeid dat hy alle vleesch zou-
 de verderben / en dat hy een Waterbloed zouwde brengen op de Aarde: maar
 nogtans dat niet zonder lankmoedighepd; want ook de Zoon Gods / die den
 Zoon is na den geest der heiligmakinge / Rom. 1:4. dat is / booz zoo veel hy is
 een heilig en goddelijk Perzoon / met een woord / een Geest gelijk als God een
 Geest is / is gegaan in zijn Geest / en hy heeft aan die ongehoorzaame gepredikt /
 1 Petri 3: 18, 19. en den geest des Heeren heeft getwist / en overleyd van den
 mensch / Genez. 6: 3. welke zelve Geest moet verstaan werden te zijn den Geest
 des Zoons; Want geen beraad werd ingesteld / geen raadslag van verlenginge
 van lankmoedigheid / ten zy inden Zoon / dewelk is de Borg van het Testament.
 Maar te vergeefs hebben alle deze dingen geweest / te vergeefs is betoond de God-
 delijke lankmoedigheid. Derhalven heeft de Geest Gods geen overleg meer moe-
 ten maken vanden mensch / want hy vleesch is / en die zig aan God niet kon-
 de onderwerpen. Hier van daan quam de Water-bloed / en heeft alle vleesch ver-
 dorven: maar wat van die dewelk alzoo zijn vergaan te gevoelen zy / geeft Petrus
 te kennen / 1 Petr. 3: 19. dewyl hy zeid dat haar geesten in de gebankensse zijn /
 en wederom Cap. 4: 6. datze geoordeeld zijn in het vleesch na den mensche / op dat
 ze leven zouwden naar God / dooz den Geest. Hier van is 't dat het geoor-
 looft zy / een goede hoop te hebben van veele; dat dat oordeel en die straffe is ter
 goeden geweest booz haar / dat het vleesch wel is bedorven / den geest behouwd
 in den dag des Heeren / 1 Corint. 5. 5. en zoo is dikmaal het verderf des vleesch /
 de zaligheid vande geest.

XI. Nogtans in dien staat der zaken heeft Noach genade gebonden in de oo-
 gen Gods; dat is / God heeft hem zynner ontfermt / God had niet vergeten zijn
 Testament dooz de Belofte aangewezen. God heeft Noach geboden een Arke te
 bouwen / tot behouwdenis van zijn huis / Noach die heeft geloofd / en vrezende
 heeft hy de Arke toebereid; te weten / hy beefde dooz het woord des Heeren / Eza.
 66: 2. dat waarlyk het werk is van een geloovige. Hy is derhalven inde Arke ge-
 gaan met de zijne / en zoo zijnder wenige behouden / dat is agt zielen / dooz het
 Water / 1 Petr. 3: 20. Maar wy moeten waarnemen / dat alle deze dingen / de
 Arke en de Water-bloed / geweest hebben beduidende zaken / en daar van daan
 zegt Petrus, dat onzen Doop is een tegenbeeld vande wateren Noë: maar als
 Noach was in de Arke / is God hem gedachtig geweest. Na dat van de wateren
 honderd en vijftig dagen hadden de overhand gehad / zynze van dien tijd afgenomen /
 tot dat de aarde was opgedroogt / en de geloovige Noach met de zijne uit de Arke
 is uit gegaan. Daar heeft Noach een Altaar den Heere gebouwd / en hy heeft
 daar opgeofferd Brand-offer / en van allerlei rein vee. Noach heeft betuigt het
 geloove vande Belofte / waar van daan hy een erfgenaam der gerechtigheid wierd /
 welke na het geloove is Hebr. 11: 7. Daar naar heeft God beloofd aan Noach /
 dat hy niet meer alle vleesch dooz den water-vloed en zouwde verderben; en tot een
 teken van deselve heeft hy den Regen-voog gegeven. Vande Zonen van Noach
 Sem / Cham en Japhet / heeft zig daar na de gantsche aarde verspreid. De kin-
 deren der menschen wierden vermenighuldigd / maar ziet wederom hebbenze ha-
 ren

ten weg verdozben: namelijk de geheele Warde was een lippe / en eenerlei spraak / Genez. 11: 1. derhalven hebbenze beraamd te bouwden een Stad en Tozen / welker opperste zouw wezen tot aan den Hemel / om zig een naam te maken; om welke oorzaak God is neder gekomen / op dat hy zouw zien die Stadt en Tozen welke de kinderen der menschen bouwden / en de Tale verwerd hebbende heeft hy haar van daar verstrooid over de geheele Warde / zoo datze hebben afgelaten van haar boozneimen.

Hy zouw onnoozel zijn die deze dingen zoo een' bouwdig zouwde verstaan. Zouwde God zig wel verstoord hebben om datze een hoogen Tozen bouwden wilden? heeft hy gezeest datze den Hemel zelfs zouwden aanraken? ja de plaatze van zijn wooninge / en datze hem uit zijnen Throon zouwden neder stooten? want waarlijk dat en konde niet geschieden: en zouden de menschen niet dwaas geweest zijn die zoodanig iets zonden he ven aangevangen dat nauwlyks de kinderen tebumen zouw konen? Ten is derhalven dat niet dat God verstoord heeft; 't is pers anders geweest: te weten gelijk zy hadden een lippe / zoo haddenze ook eenerlei spraak. Het waren nakomelingen en Neven van Noach / zy gevoelden het zelfde en geloofden het zelfde / want alle waren zy onder wezen van Noach / zoo sprakenze alle te gelijke het zelfde. En nadien het zoo niet haar gesield was / zoo hebbenze willen een Tozen en een Stad bouwden / en zoo een Naam booz haar zelven maken: welke Naam geen ander en kan verstaan worden / als een zeker Vergaderinge dewelk in die Stad zouw zitten / by dewelke die zelve woorden welke zy tot nog toe gehad hadden / zouden weggeleid / van welk zy zouden bewaard en van welk zy zouwden ge eischt werden; dewelke zouwde verhoeden datter geen oneemigheid zouwde konen onder het geslagte van de menschen: dewyl het niet zouw geoorloofd zijn anders te spreken / als dat van die Vergaderinge zouw overgeleverd worden / en zoo zouwden zy een volk blijven / welk in die Naam alle het zelfde zouwden spreken. Maar dit is geweest een raad welk God gehaat heeft / dewelk hy niet en heeft willen aannemen. Hoedanigen Raad op dees tijd hebben ingesield / de gene dewelk uitmaken de groote Stad dat verborgen Babel / welk zijn een menigte dooz haar hoofden t'zamen gevougt / dewelk zig maken een Naam en gezag / by welk dat het Woord schijnt nedergeleid te zijn: van welk (dooz een lange reccy en overlevingen) dat moet ge-eischt worden. Welk Stadt God gehaat heeft / uit welk hy zijn volk heeft geboden uit te gaan / en uit welk het ook is uitgegaan / en van welk hy zelfs zegt Hozea cap. 11: 9. Ik en zal in de stad niet ingaan. Als dan de Neven van Noach zoodanigen raadslag hadden / heeft God die verhinderd / en heeft haar lippe verwert / dat d'een den anderen niet heeft konen verstaan / en zoo zijze van den anderen gescheiden. En van die tyd heeft God de heidenen laten wandelen op hare wegen / Actor. 14. 16. nochen heeft haar niet woerdig geagt eenige verdere aanspraak / en haar niet overgelaten dan de beschouwinge vande Warde en vanden Hemel / vercierd met Zon / Maan en Sterren / welk alle wel verkondigen de eere Gods / Psalm 19: 1. dat is zijn eeuwige kragt en goddelijheid / Rom. 1: 20. maar nochtans niet ten zy datze verstaan worden.

Maar den diechliken mensch den geest van God niet hebbende / is van de aandagt en opmerkinge gantsch verzeemd: want nadien hy God haat dooz de nature / zoo is 't verre daar van daan dat hy zouw aandagtig wezen op dat gene / 't welk bewijst datter

datter een God is / dat hy liever zegt in zijn herte / daar en is geen God, Psalm 14:
 1 dat zegt de dwaas / dat is / die van het leven Gods en zijnen Geest verbeemd
 is / en niet deelagtig het beeld Gods en der ware wijsheid / en indien hy dat niet
 en kan van zijn herte verwerpen / dat hy meenen zouw dat God niet en is / zoo
 is hy daar in geheel verdozven; dat hy die dingen dooz welk blyke dat God is / wa-
 laat en vergeet: en zoo is'er geen die opmerkt en die God zoekt / gelyk dien zel-
 ven Psalm klaagd. Hier van daan is t / dat alhoewel God haar gegeven heeft
 een ziel niet reden begaast en eeuige voorzigtigheid en wijsheid / de weereld nogtans
 in die wijsheid Gods / God dooz die wijsheid niet gehend en heeft / 1 Cor. 1: 2. ja dat
 meer is / zy hebben die wijsheid gebruikt op dat zy God niet zouden kennen / het
 welk wy gezien hebben in veel Wijs-geerigen / die al haar schryfte van verstand en
 oordeel daar aan hebben gehangen / op datze iets zouden uwbinden / uit welk dat
 ze mochten besluten datter geen God en is; welk haar zelven eerst hadden moe-
 ten overtuigen datze zelfs niet en zijn / nog dat de weereld niet en is in welke zy
 zijn.

XII. Maer nochtans heeft God Abraham geroepen uit de volkeren / en hem
 bijzonderlyk aangesproken / en wel eerst hem geboden te gaen uit zyn Land en uit
 het huis van zyn Vader / tot een Land (te weten het Land Canaan) welk hy hem
 zouw wijzen. Abraham heeft gehoozzaam geweest aan dit woord / en is na
 dat Land gegaan / die dingen dewelke God daar na aan Abraham gedaan heeft
 en zijn niet weinige / en waarlyk weerdig neerstig waargenomen te worden. Bi-
 zonderlyk zijn kragtig die woorden dewelk hy tot hem gesproken heeft / Genez. 15:
 1. En vreet niet Abraham want ik ben uw schild. Elk zondaar vreet te regt de
 schuld in welk dat hy legt / en de straffe dewelk hy daar voor schuldig is / de vloek
 van de Wet / maar God gebied Abraham niet te vreezen / hy gebied derhalven
 dat hy gerust zal zijn / en hy bougt het fondament van zijn gerustheid daar by /
 om dat Ik u schild ben. Gelyk met een schild het lichaam bedekt word / op dat
 niet iets het zelve aantake / zoo zal Ik u ook bedekken / op dat u geen quaadwillige
 aantak / want indien God voor ons is, wy zal tegen ons zijn? zegt Paulus
 Rom. 8. God belooft derhalven met deze woorden / dat hy Abraham zal bewa-
 ren / dat hy hem zijn zonden zal vergeven / en dat hy hem rechtvaardigen zal. En
 van geen minder kragt zijn de woorden welk voorkomen / Genez 17. Ik zal u tot
 een God worden, in welk dat onzen Zaligmaker (twist-redenende met de Zad-
 duceen /) betoond dat het eeuwige leven en de opstandinge der dooden begrepen
 word / welk beide de Zadduceen goddeloozelyk loochenden. Maar wat heeft A-
 braham hier toe gedaan? Hy heeft den Heere geloofd; en het is hem tot gerechtig-
 heid gerekent. Hy heeft geloofd dat de Heere de zonden vergeeft / en in de heer-
 lykheid inleid; en alzo heeft hy geloofd dat God den goddeloozen rechtvaardigd.
 Welk geloof Zaligmakende is / en word toegerekent tot gerechtigheid / Rom. 4: 5.
 Dooz is dit ook niet met voor by te gaan / dat God zig genoemd heeft aan hem
 17 de Algenougzame God. Te weten / die alle dingen kan daar stellen welk
 hy beloofd heeft / en het werk van barinherdigheid en genade dat hy van eeuwig-
 heid wrogt / uitvoeren: derhalven heeft Abraham geen oorzaak gehad om te twi-
 felen aande vervullingge der Beloften. Ende (op dat wy van deze dingen wat zeg-
 gen) bzingen wy die wel tot twee deelen. Dooz eerst / heeft God terstont zoo als
 2 hy

hy Abraham geboden heeft uit zijn Land uit te gaan / hem beloofd gy zult een Zegen zijn / en in u zullen gezegend worden alle de geslagten der aarde / Genez. 11: 3. en wederom cap. 15: 5. als hy hem na buiten hadde geleid / heeft hy hem geboden na den Hemel te zien en de Sterren te tellen / en beloofd hem dat zoo zijn Zaad zal wezen. cap. 17: gy zult tot een Vader worden van menigte der volkeren / en cap. 22: en in uwen Zade zullen gezegend worden alle de geslagten der aarden. In alle welke uitspraken gesproken word vande volkeren / en van vermenigvuldiging en van haar Zegeninge / zoo in Abraham / als in het Zaad van Abraham; God hadde nu de Heydenen van hem weg gezonden / en alleen Abraham uit het midden van haar geroepen; maar hier verklaard God zijn voornemen en raad aan Abraham / dat hy de Heydenen niet in eeuwigheid en zal verlaten; maar haar eens wederom aannemen en Zegenen in Abraham en in het Zaad van Abraham. In eenen anderen zin word gezegt datze in Abraham zullen gezegent worden / en in eenen anderen zin kan en moet het ook genomen worden / op dat d'eerste zin waar blybe / in het Zaad van Abraham zullen zy gezegent werden. in uwen Zade zullen gezegent worden alle de geslagten; den Apostel Gal. 3: 16. bestuit uit deze woorden Christus / dewyl gezegt word in uwen Zade / als van eene; maar niet inden Zaden als van veele. Dit is de meninge vanden Apostel niet / datter geen meer dooz deze woorden en kunnen verstaan worden: maar dit is de zin / indien het een zy aan welke deze woorden eigentlyk in haar volle kragt bougen / dat die bijzonderlyk moet verstaen worden. Maar zoodanig is te weten Christus / die derhalven in deze woorden moet gemeend worden / genaamt te zijn. En dat blykt zeer ligt / uit de ontleding der woorden zelfs. Niemand kan twyffelen of dese woorden in uwen Zade: kunnen genomen worden alzo: in uwen Zade / als de oorzaak en werk-meester / zoo dat het woorden IN de beteekenis heeft van een oorzaak / alhoewel dat het anders ook de beduidnisse heeft van een voorbeeld / of van een vertoonend voorbeeld / laat het ons geoorlofd zijn zoo te spreken. De woorden dan die beteekenen waarlyk dat / datze kunnen / en het is een openbaer ongelyk / te meinen / dat wy uit de woorden vanden H. Geest iets kunnen uithalen / dat buiten de meninge vanden Geest zy / daar nogtans het oogmerk vanden spreker dat vereist / en geen deel vande reden daar tegenstrijd / Waarom de woorden minder in dien zin souden genomen worden. Daarna als gezegd word in uwen Zade zullen gezegent worden / en verstaan wy niet lichamelijke Zegeningen; want niet die hadde God genoeg de heidenen agtervolgt / want zy bezaten vette Landen / en bzeede erfgronden / en waren met zoo groote overbloed voorzien / datze menigmaal het Zaad van Abraham (dat is de Israelliten) gequeid hebben / ja ook onder het jok gebragt. Wy verstaan dan geestelijke Zegeningen / hoedaing zijn regtveerdigmakinge en heiligmakinge welke alles den Zegen insluit; zoo dat dit den zin der woorden zy: in uwen Zade als in de oorzaak en Leidman der zaligheid / zullen de volkeren geregveerdigt en geheiligt worden. Nu vraag ik of de woorden in zulken zin genomen zijnde / gelyk zy waarlyk kunnen genomen werden: en dewylze kunnen / ook moeten: van Abraham of eenig Zaad van Abraham kunnen gezegt worden? waarlyk niet in dien zin werden de volkeren in Abraham gezegent / niet in een iegelyk Zaad van Abraham. De regtveerdigmakinge stelt voorz onder het regt Dikaioma, enz.

Maar het regt is de gehoorzaamheid van een mensche / van die te weten / die dooz

door zijn kennisse de regtveerdigmakinge geeft aan veele / en zoo is aan Abraham
 beloofd dat de Heidenen zouden zalig worden en geregtveerdigt / en alleen door
 dat Zaad / welk de oorzaak / en welk de nr Heere is : zoo dat waarlijk van Hem
 gezeid zy / In den Heere alleen zijn gerechtigheid en sterkte, tot hem zal een ieder kom-
 men. Inden Heere zullen geregtveerdigt en verheerlijkt worden, het gantsche
 Zaad van Israel, Esai 45: 23 / 24. daar is geen twijffel aan / of dat Zaad is het
 zelfde 't welk in het Paradys alreede beloofd was / zoo dat deze Belofte aan Adam
 gedaan / aan Abraham wederom herhaald is : daar word het Zaad gezeid te
 bertreden den kop van het Serpent ; maar hier de zegeningen voort te brengen ;
 wat is dat anders als viandschap stellen en den kop vermozelen : maar dit nog-
 tang schijnt het onderscheid te wezen / dat in de eerste Belofte maar eenvoudige
 gezeid word den kop te vermozelen, dat word hier genoemt de zegeninge toe te bren-
 gen aan de Heidenen / op datze in hem gezegend zouden worden : En zeker de-
 wijl dat van het Zaad gezeid word / en word het eerste daar niet in begrepen ?
 heeft niet Abraham als hy gehoord heeft dat dat Zaad is de oorzaak vande regt-
 veerdigmakinge der volkeren / dadelijk moeten besluiten / dat het zelfde ook de
 oorzaak was van zijn regtveerdigmakinge en zegeninge ? want indien dit is de
 kragt ende mogentheid van het Zaad / dat in het zelfde de Heidenen geregtveerd-
 digt worden / waarom zoude ook dit niet des zelfs kragt zijn / dat in het zelf-
 de geregtveerdigt worden die geen ? in welk als voorbeelden de volkeren gezegend
 worden / dat is Abraham / Israel. Abraham heeft derhalven van niemant een
 zegeninge mogen hopen op dat hy een voorbeeld wierd der zegeningen / als van
 die geen / in welke die / waar van hy een voorbeeld is / gezegend worden ; noch in
 geen ander roemen / als in Hem in welk roemd het gantsche zaad van Israel.
 Voorts dewijl gezeid word dat de Volkeren zullen gezegend worden / word ver-
 staan zoodanigen zegen / welke zy zonder alle verbloukinge / strengheid of toorn /
 en alzo heeft de Schryft te voozen verkondigt het Euangelium aan Abraham /
 dat God de Heidenen regtveerdigt uit het geloove : te weten / het geloove alleen /
 zonder de werken der Wet : want die uit den geloove zijn worden eerst gezegend /
 maar die welk zijn uit de werken der Wet / zijn op eenige wijze onder den vloek.
 Van welk hier na. En dewijl gezeid word in uwen Zade zullen de volkeren ge-
 zegend worden / (op dat wy nu nemen en verstaan een iegelyk zaad / voor zoo
 veel te weten / dat ook een voorbeeld is /) word daar in begrepen / dat het zaad
 van Abraham eerst van zoodanigen belofte zal deelgenood worden ; op dat in dat
 zelve / als in een voorbeeld / de Volkeren gezegend zouden worden. Ende zoo
 word'er beloofd dat dat zelve zaad van Abraham / indien het nog geboeld eenige
 brugt vanden vloek / van dezelve zal bebrjyd worden / en een vollen zegen ont-
 fangen / en wel in dat zaad van Abraham / in welke als in een oorzaak (dat is
 in Christo Jesu) de Volkeren gezegend zullen worden. Zoo zien wy klaar / dat
 aan Abraham is beloofd een vollen zegen / zoo dat den gantschen vloek ophoud /
 welk in de Volkeren geoeffend is / en alle brugt van den vloek dewelk in het
 zaad van Abraham (welk een voorbeeld vanden zegen moest worden /) geoeffend
 kon worden / gelijc daar na bevonden is ook geoeffend te zijn. En zoo is 't een
 belofte der gerechtigheid en van de erfennisse des werelds / in welk bestaat het Nieu-
 we Testament / en dit is het eerste deel van de beloften aan Abraham. Ten
 tweeden : heeft God aan Abraham beloofd / dat hy aan zijn zaad zal geven het

Land van Abrahams vromdelingschap: te weten aan dat zaad / dat uit Izaak en Jacob is voortgekomen: zoo nochtans / dat eer dat vervuld wierd / dat zaad als vromdeling zouw verkeeren in een Land dat zijne niet en is / en dienen vier honderd Jaren: En dat is de bekenmakinge van het Ouwde Testament / Welk is een wille en een voornemen Gods / om te geven de Erffnisse van het Land Canaan aan de kinderen Israels. En zoo zijn aan Abraham bekend gemaakt beide de Testamenten / het eerste en het laatste; het Oude (dat ten aanzien van een volgende zoo gezegd word / en het Nieuwe dat ten aanzien van het Ouwde of van het voorgaande zoo genoemd word) dat word te niet gedaan als dit gekomen is. Welke twee Testamenten / gelyke malkanderen volgen: God gezamenlyk aan Abraham beloofd / Genez. 17: 8. Ik zal u en uwen zaden geven het Land uwer vromdelingschappen / ende (als of hy zeide) dan zal Ik haar worden tot een God: dat is / dan als zy dat geheel Land zullen bezitten / zal Ik tot haar komen / en met mijn voet in haar midden wandelen / en Ik zal dat alles doen dat vereist word / op dat zy myn God / rechtveerdigmaker en heiligmaker zoudten konnen noemen: en Ik zal haar den zegen bereiden / door welken zy moeten gezezend worden / op dat alzo ook in haar de Volkeren gezezend zoudten worden / en haar Erffnisse worden mochten. Hoedanigen zamen-bouginge datter ook is / Deut. 30: 1, 2, 3, 4, 5, 6 ende elders. Maar onder tusschen heeft God gegeven aan Abraham het gebod van de Besnijdenisse. En God heeft tot Abraham gezeid / maar gy zult myn verbond onderhouden / gy en u zaad in uwen geslachten: op dat u lieden alle man besneden worde: Genez. 17: 8, 9. welk geweest is een zegel van de rechtveerdigheid des geloofs, en betekende de besnijdenisse die zonder handen geschied / waar vanden Apostel handeld Coll. 2: 11-16. en deze omgen heeft God met Abraham gedaan.

XIII. En hy heeft ook met Izaak en Jakob niet anders gehandeld / aan welk hy dezelve Belofte herhaald heeft / van het Zaad / de oorzaak van den zegen / ziet Genez 26: 4 28. 14. welke zonder twyffel / in dat Zaad hebben geloofd / en van dat zelve alle zegeningen ontfangen / en van de reste de zaligheid des Heeren verwagt hebben / Genez. 48.

XIV. Ende nu is 't openbaar / hoe God de geloobige na den Val geregeert heeft. Hy heeft haar de Belofte gegeven. Hy heeft ze geen Joh op-geleegt / geen Wet / welk toorn zouwde werken. Hier van daan hebben ze gerust geleefd / als of de zonde in de wereld niet meer en was. En dit is geweest den Staat der kerke voor de Wet. Maar wat God vorder met zijn volk gedaan heeft / staat ons nu te onderzoeken.

XV. Bizonder heeft God moeten zijn Beloften aan Abraham / en de andere Daderen gedaan / verbullen; en de beken gemaakte Testamenten ter uitvoeringe stellen / en wel dat Testament / en die Belofte / om te geven de Erffnisse van het Land van Abrahams vromdelingschap / heeft hy eerst willen uitvoeren / welk op deze wijze is toegegaan. Jakob is afgetrokken met zijn kinderen na Egypten. Daar woonen ze. Zy wassen zeer / en worden zeer vermenigvuldigt. Onder tusschen sterft Jakob / de koning Pharao van Egypten sterft / eindelijk da heeft geslagte

geflagte sterft. Daar staat een nieuwen koning op. Hy zicnde dat de kinderen Israels zoo vernemingsvuldigen / heeft besloten haar te bedwingen / met een harde en onverdragelijke dienstbaarheid heeft hy haar gequeld; hier van daan is 't dat de Israeliten hebben begonnen verdrietig te worden en te roepen. Ende zoo is 't dat in dezen deele nu heeft bestaan de waarheid van het Woord Gods / welke Abraham voorzegt hadde / dat zijn Zaad in een vreemd Land zouw dienen. Het geroep van Israel klimt tot in den Hemel. De Heere gedenkt aan zijn Verbond met de Vaders en gemaakt / om te geven het Land der Vremdelingschappen aan haar Zaad. Hy heeft derhalven vastgesteld haar uit te leiden. Mozes word leideman verkooren / aen wien den Engel van יהוה de Heere verschijnt in den Braambosch / en maakt hem zijn voornemen bekend / Exodus 2. word dien Engel des Heeren in dat zelve Capittel genaamd Jehova; waar uit blijkt / dat den Engel van Jehova / Jehova is; of dat het zelve is / dat Jehova en den Engel van Jehova een zijn. Hy maakt Mozi zynen Naam bekend. Welke hy aan Israel moeste noemen יהוה אשכנזי אלהים Ik zal worden dat Ik ben. Dat word begrepen indien doozlugten Naam יהוה Heere want dat beteekend / 1. Hem die is. 2. Hem die is dat Hy is: dat is die eeuwig en onderanderlyk is / of die is / die was / en die komt. 3. Die word dat Hy is / dat is die zig zelfs en in deugden / te weten / Gerechtigheid / Heilichheid / Wijsheid / Algenougzaamheid. Magt / goedheid met 'er daad betoond / en zijn beloften met 'er daad verbuld. En met dezen zynen Naam Jehova zegt hy daar na / dat hy aen de Vaders niet is bekend geweest: hoewel dat hy haar was verschenen כאלו , Exod. 6: 3. als de Algenougzame God. Maar de Vaders hebben nogtans de Naam van Jehova wel gekend / want zelfs heeft hy zig aan haar Jehova genoemd / en zy hebben hem Jehova genoemd. Eventwel nogtans is Hy in dezen zynen naam aan haar niet bekend geweest / dewyl Hy de waarheid van dien naam aan haar nog niet had bewezen. Eindeling word Israel uit Egypten geleid / dooz een uitgestrekten Arm / en dooz groote oordecken. Het word geleid dooz de Roode Zee dzoog voets. In Egypten nogtans daags te voozen eer zy zijn uitgegaan / geeft hy haar een gebod van het Pascha te slagten / van welkers voorbeeld (want het is een voorbeeld /) ziet een bondige uitlegginge inde gemeene plaatsen van onzen zeer geliefden Leer-meester / cap. 55. § 2. en in zijn Bouk van 't Verbond § 340.

XVI. In de Woestijne heeft Hy Israel zagtelijk gehandeld. In Mara murmureerd Israel / om de bitterheid van het water / dadelyk matigt Hy dat met zoetigheid. En ziet hoe zagt en sseffelyken woord dat het is welk hy daar uitspreekt tot Israel / Indienje de stemme des Heeren uwes Gods zult hooren, (vergelijkt Jerem. 7: 22.) en doet wat regt is in zijne oogen, en uwe oore neigt tot sijne geboden, en onderhouwdet alle zijne Inzettingen, zoo en zal ik der krankheden geene op u leggen, die ik op de Egiptenaren geleid hebbe, want Ik ben Jehova uwe Heel-meester, Exod. 15: 25/26. Hy noemt zig de Heel-meester van Israel / namenslyk di al des zelfs krankheden geneelt, en al des zelfs zonden vergeeft, Psalm 103: 3. Hy gebiedt Israel zijn stemme te hoozen / maar hoedaang is die stem? geen ander als deze / Ik ben u heel-meester; Ik ben u tot een God / Ik ben u schuld en vrees niet. Hy beloofd dat Hy de krankheden van Egypten op de Israeliten niet leggen en zal / of dat Hy zal te weeg brengen / datze dit leven gerustelyk

gerustelijck zullen overbrenghen / en der dagen zat zijnde / na hoven zouwden konuen overgaan. Maar dit is 't nog niet al dat God met Israeël gedaen heeft. Hy heeft willen daar en hoven met het selve als met zijn Volk openbaarlijck spreken / Hy wilde met haar als een Vergaderinge leggen / hy heeft derhalven haar geboden te staan aan den Berg Zina. Hy heeft beloofd dat Hy op dien Berg zal nederdalen / en dat Hy tot haar zal spreken de woorden des Verbonds.

XVII. Maar eer dat wy van dat Verbond beginnen te handelen / moeten wy hier aanmerken / dat hier is het beginzel van het Ouwde Testament: dat ons word geleerd Jerem. 31: 31/ 32. Ziet de dagen komen, en ik zal met den huize Israels en met den huize Juda een nieuw Testament maken. Heb. 8: 9/ 10. Niet na dat Testament dat Ik met haar Vaderen gemaakt hebbe, ten dage wanneer Ik haar by de hand greep op dat ik haar uit Egypten uitleide. Derhalven als hy Israeël uit Egypten uitgeleid heeft / heeft Hy gemaakt een Testament met Israeël / welk verscheiden is van het Nieuwe Testament / het welk Hy in de laatste tyd maakt / en derhalven is 't het Ouwde Testament. Het zelfde leerd den Apostel / Gal. 4: 24. het een Testament is vanden berg Zina / en nu staat Israeël voor den berg Zina / derhalven van hier begint dat Testament.

XVIII. Als wy zeggen een Testament / zoo verstaan wy de wyse Wil van God / en een voornemen van geen voorwaarde afhagende / van te geven een erfensisse. En gelyk het Nieuwe Testament / is de wille Gods van te geven de erfensisse des Hemelschen Canaans ende des weerelds / alzo is het Oude Testament de wille Gods / van te willen geven de Erfensisse des aardschen Canaans. Het moet niemant slooten / dat wy zeggen dat het Ouwde Testament is de wille Gods / en dat het Nieuwe Testament ook is de wille Gods: want wy en stellen niet (dit zeggende) twee willen / twee raad-slagen in God / maar God heeft een enkele Raad / welke twee deelen heeft / welk een wy moeten noemen het Ouwde Testament / en het ander het Nieuwe Testament. Maar dat het Ouwde Testament zy een Raad Gods / om te geven de Erfensisse van het land Canaan aan Israeël / kanmen afnemen uit de bygebragte plaetzen van Jeremia en Paulus / want Jeremias zeyd dat het Ouwde Testament begon op dien dag / als hy haar uit Egypten heeft uitgeleid / dat hy haar in het Land Canaan inbragt. Derhalven zonder twyffel is dat Testament van het Land Canaan Paulus zeyt dat dit Testament begon van den berg Zina. Maar nu stond Israeël voor den berg Zina / en onder anderen spreekt God van het Land op den berg / welke hy aan het selve zouw geven. Buiten twyffel is dan dat Testament van dat Land. En ik bid u / indien dat Testament niet en is van het Land Canaan / waar van is 't dan? Dit Testament is niet altijd geweest / het begint eerst van den uitgank uit Egypten / voor den uitgank uit Egypten en is het niet geweest / en van den berg Zina; eer dat derhalven het volk aan den Berg Zina gestaan heeft / en is het niet geweest. Indien het niet en is van het Land Canaan / tot welk zy zijn ingegaan uit Egypten / van wat zaak is 't? van waer het blijkt dat zy niet klaar en onderscheiden genoeg en spreken derwelke meenen / dat het Ouwde Testament al van het Paradijs af zijn begunzel heeft; insgelijck dat het zelfde aan Adam is geopenbaard geweest. Daarlijck aan Adam en is dat Testament

zoo veel te vieriger moest des zelfs pand bebind / en te begeeriger de geduurige bezittinge ge-epst worden / dewijle een korte bezittinge van het zelve / twijfelinge hou veroorzaken aande bezittinge des waren goeds : en hier van daan is 't dat de Geest die de outde gegeven is geweest / genaamd word den Geest der vreeze / 2 Timot. 1: 7. voor zoo veel te weten / hy in haar wzogt het geloof en liefde tot de Hemelsche zaak / zoo datze moesten in vreeze leben / en niet kommer eischen een lang gebruik van 't Pand / op datze zoo doende van het ware goed zouden zeker worden. Maar zy welke de dood vreesden / waren de dienstbaarheid enderwozpen / dat den Apostel leerd Hebr. 2: 15. het welke hy bevestigt Galat 4: 24. zeggende / het Testament vanden Berg Sinai haard tot dienstbaarheid / en de Geest word niet alleen genoemd den Geest der vreeze / maar den Geest der dienstbaarheid tot vreeze / Rom. 8: 15. maar daar van zal beneden plaats wezen om te handelen.

XXI. Laat ons nu derhalven wederkeeren tot het voorgaande / wy hebben gezegd op het einde / § 16. lid. dat God aan Israël beloofd heeft dat hy zouw neder-komen op den Berg Sinai; en tot hen zal spreken de Woorden des Verbonds / dat heeft God gedaan en is op den Berg Sinai neder gedaald. Het Verbond dat hy daar uitgesproken heeft zyn de Thien Woorden / ofte de Thien Geboden / welk zoo genoemd word Exod. 34: 28. Deuter. 4: 13. en hy heeft u lieden zyn Verbond bekend gemaakt dat hy u gebod te doen / de thien Woorden / en hy heeft de zelve geschreven op steene Tafelen. Dat Verbond en is niet het Verbond der Werken: zeer verderffelyk dwalen de Joden welke dat menen. Dit Verbond is een zuiver en ongemengd Verbond der Genaden / het welke dewyl het niet veel betwys redenen zouw komen betoond worden / zoo zullen wy kortheids halven niet een ofte twee ons te vreden houwen: dit blykt onseilbaar uit het opschrift zelfs. Ik ben de Heer uwe God, zegt hy de welke spreekt. Deze Woorden worden niet alleen gesteld in de inleidinge vande thien Woorden / maar zy worden inde thien Woorden zelfs vyfmaal herhaald: als God zig zoo benoemd / zoo doet hy dat daarom niet / om dat hy is de Schepper van Israël; want zoo God om de Schepplinge alleen moet genoemd worden de God van Israël / zoo moet hy ook zekerlyk genoemd worden de God vande Heidenen; om dat de Heidenen ook zyn zijne Schepzelen: maar de Jehovah heeft niet willen genoemd worden de God en Jehovah der Heidenen / want de Heidenen zyn geweest zonder God inde Weerd / en hier zegt hy tot Israël / Ik ben de Heere uwe God: ulve zegt hy ben Ik; niet van andere / nog van de Heidenen; daar beneven word God om een ander reden genaamd de God van Israël / als om dat hy haar geleid hadde uit Egypten: want indien deze lichamelijke weldaad de betekenis van die Naam uit put / zoo moet hy ook genaamd worden de God vande Heidenen / welke hy ook met zoodanige weldaden gezegend heeft. Maar wy weten hoe groot en heerlyk de naam van Jehovah zy; en wat kragt daar in begrepen zy / is gezegd § 15. als God dan zegt tot Israël Ik ben de Heer uwe God / geeft hy dan niet magt aan Israël om te zeggen / gy zyt de Heere mijn God? maar is dat uit het Verbond der Werken? word den zondaar niet veroordeeld van het Verbond der Werken? word hy niet vande gemeenschap Gods in eeuwigheid uitgestoten? word hy niet geheel overgegeven aan den Satan en aan de duisternisse

nisse? hoe heeft derhalven een Zondaar uit dat Verbond / God zijn God durven noemen? of hoe zouw God konnen uit dat Verbond hem noemen de God van een zondaar? of zal Hy niet zijn heilige Wet verbzeken? of zal hy niet dat gene dat regtveerdig en regt is/ en dat uit de naturelijke betamelijckheid van God vloeyd veranderen? voozt/ herhaald God niet als hy zegt tegen Israel Ik ben de Heere uwe God / dat geen/ dat God tot Abraham gezeid hadde: Ik zal u en uwen zade tot een God worden; maar heeft hy ook niet Abraham gemaakt een Verbond der Werken / uit welke gebloeyd is dat Hy hem dat zouw zeggen? als de Jehovah zig noemd een God van Israel / zegt hy hen niet toe de gerechtigheid en het leven? want waarlijk God is niet een God der dooden/ maar der levendige: geeft Hy hi dan niet gelegenheid tot hem toe te treden/ en om de mond te openen om alle dingen te begeeren / die tot de zaligheid en het leven noodzakelijck zijn; met deze zekere belofte / dat hyze zal verbullen en alles zal geven / zijn deze dingen uit het Verbond der Werken? vorder / wat strydt'er tegen / waarom de thien Woorden niet en zijn het Verbond der Genade? zijn het die dingen die in de Thien Geboden zelfs zijn? Is 't het eerste Gebod? maar dat vloeyd daar uit / dat God zegt / Ik ben de Heere uwe God: want om dat God wilt wezen de God van Israel / en aan dezelve geven gerechtigheid / zaligheid en leven / zoo en moet Israel geen andere Goden hebben / behalven die eene ware God; nadien hy de eere van God niet aan een ander moet geven / en hem zijn eer ontvremden / dewijl dat Hy is de Heere / en dat is zijnen Naam / ja zijnen gedenck-Naam / Eza. 42. Hozea 12. Is 't het tweede Gebod? maar daar word gehandelt van die den Heere lief hebben / van de genade welk hy oeffend aan duizenden / welk is uit het Testament der genade; want welk is die genade die aan Israel gebeurd is / als de weldadigheden Davids die getrouwe zijn/Ezaie 55. Is 't het derde gebod? maar daar verbied God dat zijnen Naam tot ydelheid zouwde werden opgenomen/ Hy staat derhalven toe / dat zijn Naam opgenomen word / alleenlijk moetze niet tot ydelheid werden opgenomen / maar dat is het Verbond der genade eigen. Is 't het vierde Gebod? waarlijk daar aan kan niemant twijffelen; want al-hoe-wel dat niemant aande rest mogt twijffelen / dewyl die dingen zodanig zijn dat dieze doet daar in leeft / dat is dewelk ook konnen behooren tot het Verbond der Werken / nochtans aan dit vierde Gebod kan niemant twijffelen; want dit word onderscheiden met zeer uitzukkelijcke woorden / van al de andere geboden; dat het niet geheel en ganschelijck zy van het geslagte van die gene/dewelcke indienze niemant doet in dezelve leeft Ezech. 20: 11, 12. en 13. en 16. en beschouwt alleenlijk het einde van dit Gebod. Den Sabbath werd gegeven / op datze een teeken zy tusschen God en Israel / dat God 't zy die Israel is heiligende / Exod. 3: 16 Ezech. 20: 12. derhalven het vierde Gebod begrijpt een teeken: en van wat zaak is het een teeken? van de heiligmakinge. En waarlijk dat en kan op geenderlei wijze wezen van het Verbond der Werken / want dat en beloofd geen heiligmakinge: en welk is deze heiligmakinge door welke God Israel heiligt / wiens teeken den Sabbath is / is 't deze niet? waar door hy Israel verlost / regtveerdigt / verheerlijkt? ziet toe dat gy dat woord niet en vermindert / want het heeft een zeer breede beteckeninge in het gebruik van de Schrijfture; ziet dat Hebr. 2: 14. en wat helpt u de heragt daar van te verminderen? waarom wilt gy niet dat het dat beteckend dat het kan beteckenen / en dat de zake zelve zegt? Maar op dat deze dingen beter zouwden ver-

staan worden / en op dat zoutw blijen welk de heiligmakinge zy / welker's teek en den Sabbath is / zullen wy hier tusschen bougen wat na waarheid vanden Sabbath te houden zy. Maar indien hier yemand eenige dingen vint gezegt te zyn / welke de geschiktheid van onze verhandeling vereischt dat onder moesten gezegt worden / die wete dat het niet in weerwille van ons geschied is.

XXII. Dooznamenlyk stellen wy niet / dat aan Abam inden staat der volmaaktheid is opgeleid geweest de ruste vanden zevenden dag / of dat den zelven na den Dal zoutw zyn gebierd geweest; want nadien van deze zaak ons niets en is overgeleverd / zoo is het dat wy niet ten onrechte ons toestemmen op houden. Nogte het bewijs des zelfs en kan niet ghaald worden daar uit / dat Gen. 2: 3. gezeld word / En God heeft den zevenden dag gerust van al zyn werk, en God heeft den zevenden dag gezegend, en hy heeft dezelve geheiligt, dewyl hy inde selve gerust had van al zyn werk. Wy en zullen nu geen prolepsin of voorhominge sandringen / welk hier stellen en wel niet ongerymdelijk de Joden en sommige onder de regtzinnige / want men kan deze zaak op een ander manier uitleggen. God heeft volmaakt het werk der Scheppinge in zes dagen / hy heeft den mensch de laatste van al geschapen / hy heeft derhalven den zevenden dag gerust. In deze ruste en ophouden van werken / daar is de zegening en de heiligung / om dat hy dien zevenden dag gerust heeft / heeft hy den zevenden dag gezegend; dat is hy heeft grooter Zegen tot dezelve aangebragt / en zoo Zegende / heeft hy den zevenden dag geheiligt: dat is / niet alleen dien dag / maar van dien dag alle de volgende dagen: maar hy heeft geheiligt niet zoo zeer dien dag / als den mensch in dien dag. Want de heiligung vanden tyd en kan niet begrepen werden / zonder de heiligmakinge van den mensch inde tijd. Maar hy heeft den mensch geheiligt; dat is / hy heeft getoond dat den mensch geschapen is daar toe / op dat hy zoutw zyn tot eere Gods / en dat hy dien dag en alle de volgende dagen zoutw besteden tot eer en verheerlyking van God: die gelijkt hy gewild heeft dat den mensch zoutw wezen het laatste schepzel van alle / en zoo getoond heeft dat alle zaken geschapen waren om den mensch / gewild heeft dat den mensch zoutw wezen alleen om hem / van wien hy geschapen is / en zoo om de eere Gods: het welk hy toond dewyl dat hy na den mensch niet meer gemaakt heeft / op dat niet den mensch zoutw schijnen om dat geschapen te zyn. Maar die heiligmakinge waar door hy zoo den mensch heeft geheiligt / dat is getoond dat den mensch tot zig moest wezen / en is niet alleenlyk van dien eenen dag; want den mensch moet God beminnen mit geheel zyn hert / met al zyn gedagten / en al zyn begeerten / en ook alle dagen besteden tot zyn liefde en tot zyn eer. Hier van daan is 't dat sommige wijselijc aanmerken / dat hier niet word bygevoegd dat formulier welk by de zes voorgaande dagen bygevoegt is / en het is morgen geweest en het is avond geweest de eerste en tweeden dag, en 7. te weten / op dat wy niet zoutw den meenen / dat het gene dat op den zevenden dag geschied is / te weten de zegening / bestaad inde bepaling van dien eenen dag / gelijk een ieder van die dingen welk de zes voorgaande dagen gemaakt zyn / binnen de bepaling van zyn dag bestaad. Het blijkt dan dat uit die plaatze geenzints kan bewezen werden / dat den Sabbath in zynen oinloop aan Adam voor den Dal is geboden geweest / gelijk het ook door geen reden blijkt / datze van de selve of van zyn nakomelingen na den Dal is waatgenomen geweest. Maar dat aan de Israeliten welke God uit Egypten inde

Doe-

kregen worden zonder onderscheid van alle / die na de zelve hongeren en dorsten :
 Wat ongerijmtheid is 'er in / indien wy zeggen dat den Sabbath deze dingen heeft
 boorgebeelb ? en zoo gelijkerwijs als andere Teekenen gegeven zijn / op dat zy
 Christus en de weldaden Christi zoudten betekenen / gelijk het Passcha en de Be-
 sijdenisse / dat ook zoo deze ruste vanden Sabbath geboden is geweest / op dat hy
 zoudt aanwijzen / dat dit de grootste zoudt wezen onder de weldaden die van
 Christus moesten ontfangen worden / dat hy de ware ruste voor ons zoudt ver-
 krijgen / in welke wy moesten doorbrengen alle de dagen van ons leven. na welke
 ruste dewijle buiten twijffel de Israelten gewagt en uitgezien hebben. Wat staat der
 tegen / dat het haar niet door zoodanig teeken afgeschaduwtd zy geweest ? en in-
 dien den Sabbath niet en is zoodanigen teeken / wat is het dat God zegt dat zijn
 Sabbath is een Teeken / als om te weren dat hy is de Jehobah die haar heiligt ?
 wy moeten deze heiligmakinge in 't voor hy gaan aanmerken : zy bebat in haar
 de Verlossinge / vergevinge vande zonde / vernieuwinge en heerlijkmakinge. Wel-
 ke dingen alzo zy zijn vande laatste tijd / en de Israelten niet ten vollem ontfangen
 hebben ; zoo is ook de heiligmakinge waar van den Sabbath een Teeken is / van
 den toekomenden tijd / het welk uit dat zelve Cappittel van Ezechiel klaar blijkt /
 ziet het 26. vers, daar hy zegt en ik heb haar onrein verklaard met hare giften. In
 dien nu Israetl geheiligt was met die heiligmakinge van welke wy sprekken / tot
 welkers teeken den Sabbath gegeven word / zekerlyk het en hadde een weinig daer
 na niet konnen onrein verklaard worden met zijne gaven. Want die heiligma-
 kinge sluit uit alle beschuldinge ofte verklaringe van onreinigheid. Maar dit en
 zeggen wy nogtans niet / als of de heiligmakinge geenzints hadde tegenwoordig ge-
 weest ; maar dat die noch niet geweest is in hare oorzaak en volle uitwerkinge / in
 welke zy wezen zoudte / Christus bloed uitgestort en het Nieuwe Testament in-
 gevoerd zijnde / welk is in het Bloed van Christus. Ende daar zoo de heiligma-
 kinge tegenwoordig is / is ook tegenwoordig de ware ruste / welkers teeken wy
 hebben gezegd den Sabbath te zijn. Van deze ruste handelt den Apostel in 't ge-
 heele vierde cap. vanden Bries aande Hebreen , welke grond van verhandeling hy
 haald uit Psalm 95. , daar den Rotsteen der zaligheid (welk geen ander is als die/
 welke Jeschurun nu bet geworden zijnde / sinadelijk gehandeld heeft / Deuter.
 32: 15. welke de geloovige in dezen Psalm noemen de Heere de groote God / want
 wie is een Rotsteen behalven onzen God , Psalm 18: 32 אלהים אלהינו אלהים אחד , voor
 wien datze bevelen lof te zingen / en voor wiens aangezichte zy moeten komen met
 bejdenisse / en aan wien zy toeschrijven de Schepplinge van het geheel AV /) word
 ingevoerd / bestraffende de ongelovige Joden (welke de vermaningen van de ge-
 loovige / om den Rotsteen des heils aan te nemen geen plaatg en hadden gegunt
 wog heden / dat is / ter stout / naar het hoozen zyner stemme / hadden agtinge ge-
 geben / maar hadden haar herte verhard.) en zeggende / dat hy aan dat eenige geslagte
 hadde walge gehad veertig jaren lang / tot dat hy heeft gezworen in zijn gramschap
 indien zy in zijn ruste zullen ingaan. Den Apostel noemt deze ruste een Sabbath /
 welke hy zegt overig te zijn voor 't Volk Gods ; en groot is het beleid vanden Apostel
 in deze verhandeling / daar hy wilt bewijzen welk die ruste zy waar van den Psalm
 spreekt / het welke hy aldus doet / dat hy eerst weg neemt die dingen in welk deze ruste
 niet en bestaat / en dan euidelyk uitvindt en toont dat gene in welke die ruste gelegen
 is ; en zoo bewijst hy 1. Dat die ruste niet en is de zelve niet de ruste vanden zevenden
 dag /

dag/dewyl de werken bande grondlegginge der wereld gemaakt zijn/vers 3. en doen is 't gezegt bande ruste vanden zebenden dag/ en God heeft op den zebenden dag gerust. Alwaar den Apostel ons te bedenken overlaet dat geen dat daar mede is t'zamen gebougt; namelijk/ dat God den zebenden dag gezegend en die geheilige heeft/ dat is den mensch in dezelve; welke zondigende dit alles heeft vrugeteloos gemaakt. Het welk nadien 't 300 is/300 moet deze ruste waar van den Psalm spreekt verscheiden wezen van de ruste vanden eersten Sabbath/nadien hy na 300 langen tijd in welk alle deze dingen gemaakt zijn/wederom zekeren dag bepaald/ vers 7. nadien zy in mijn ruste zullen ingaan. 2 Den Apostel bewijst dat deze ruste verscheiden is van die ruste in welke Jezus (of Jozua) haar heeft ingebracht/ vers 8. welk is in 't Land Canaan. Onder welke ruste begrepen word die vanden zebenden dag/welk ingesteld is in 't vierde Gebod vande Wet. Want alhoewel die ruste al voor Jozua is ingesteld/ nogtans kan Jozua gezegt werden haar in dezelve gebragt te hebben/ nadien Jozua haar in die plaats heeft ingeleid/ in welke zy die ruste en alle de instellingen des dienstes voornamelijk moesten waarnemen en oefenen. Maar den Apostel zegt/ deze ruste is onderscheiden van die ruste daar den Psalm van spreekt/ dewyl den Psalm nog van een ander ruste spreekt/ na dat Jozua 't volk in de ruste hadde ingebracht; uit welke ruste de geloovige geboden worden uit te gaan/ en in te gaan in die ruste van welk den Psalm spreekt/ in welk de dwalende van herten en die de wegen vanden Rotzsteen des heils niet en kennen niet in en gaan/ Psalm 95: 10, 11. alhoewel zy inde ruste van Jozua ingegaan waren. Welk nadien het alzo is/ en deze ruste alzo verscheiden zy vande ruste vanden eersten Sabbath/ en vande ruste van Jozua/ en by gevolg vanden tweeden Sabbath; zoo is'er overig dat den Apostel leerd wat dit dan voor een ruste zy; dat toond den Apostel in 't 10. vers, die ingaat in zijne ruste; heeft zelve ook van zijne werken gerust, gelijk God vande zijne. Dit is de ruste daar van den Psalm spreekt/ ter rusten namelijk van al zijne werken/ en wel na de gelykenisse Gods; gelijk als die gerust heeft van al zijn werken/ waar van daan het is dat deze ruste genaamt word een ruste Gods. Daar zijn andere werken der zonde en des vleesch/ aan welk dat wy geheel zijn overgegeven van onze eerste jeugt/ want wy worden ontfangen en gebozen in de zonde/ en van naturen kinderen des toorns. Van deze werken rusten wy als de Geest ons wederbaard. En zoo is 't dat de geloovige welke Jezus in de ruste hadde ingebracht van die werken gerust hebben. want de Geest besneed hare herten en reinigde die. waar van daan het is dat door de werken van welke die gene rusten/ die inde ruste Gods ingaan/ deze werken niet en kunnen verstaan worden; dewyl nu al rusteden van dezelve die gene welk in de ruste van Jozua nog waren; zoo dat het daarom niet noodig zy/ alleen om van die te rusten/ uit die ruste in een ander in te gaan. Behalven deze werken van welke zy doen rusteden/ zoo haddenze die inde ruste van Jozua waren andere werken: te weten werken vande Wet des vleesches/ den dienst vande eerste begunzelen der wereld/ en allen dienst vande Wet des vleeschelijken gebods/ welke werken zeer ontrufieden en vermoriden/ zoo dat de gene die deze dingen hebben moeten doen/ dezelve nauwelijks hebben kunnen dragen/ en onder dezelve als onder een hard jak hebben gehygd en bezijdinge van het zelve hebben gehoopt en vieriglijk begeert. Die van deze werken bezijd word/ die rust waarlijk/ en die waarlijk in de ruste ingaat/ moet van dezelve rusten. Maar wat de werken Gods aangaant die zijn ook verscheiden, een ander is het

werli

werk der Schepplinge / van dat heeft hy opgehouden vanden zebenden dag der
 weerd / want doen heeft God gerust van al zijne werken / vers 4. Een ander is
 het werk der Verlossinge; dat heeft hy dadelijk naar den Dal dooz de gantsche
 tyd van het Oude Testament bereid en uitgezoegt / maar eindelyk volmaakt /
 na dat Christus gekomen is / welk een randzoen en prijs der genougdoeninge heeft
 daar gesteld / en een eeuwige gerechtigheid aangebragt; van dien tyd aan rust hy
 van dat zyn werk. En van dat werk spreekt den Apostel zeggende dat die in de ruste
 Gods ingaat alzo van zijne werken rust; dat is vande dienstbaarheid en vande uit-
 wendige en vleeschelyke dienst: gelykerwijs als God / na dat hy Christus/ gebooren
 uit een Vrouw en geworden onder de Wet / op dat hy de verbloukinge des Wets
 zoude wegnemen / heeft uitgezonden / rust van zyn werk der Verlossinge; en
 niet meer eische / nogte geest en voorszeld een nieuwe offerhande en een nieuwe prijs.
 Verhalven heeft den Apostel klaarlyk geleerd waar in die ruste bestaat / waar van
 den 95. Psalm spreekt; namelijk daar in / dat wy niet vryheid en vertrouwen / met
 een waaragtig herte / met volle verzekeringe des geloofs / de herten gereinigt zijnde
 van de quade Conscientie! konnen toegaan tot den Hemel / als tot een Thoon der
 genade; en niet meer dienen de eerste beginzelen des werelds / nog een Joch dragen/
 nog gedwongen worden te dragen dat ons vermoeden ontruff. Dit is de ware ruste/
 welk in zig verbat de besuijdenisse des herten / dooz den Geest der aanneminge tot kin-
 deren dewelke gegeven werd niet met mate / maar uitgestoort word in aller herten / en
 ons doet roepen Abba Vader. Na deze ruste hebben gewagt en gedooft die gene welke
 ver wagteden de vertroostinge Israels; maar gelyk als zy de belofte niet hebben weg-
 gedragen / zoo en zijnze ook in die ruste niet ingegaan / van welk dat buiten twyffel
 den Apostel en ook den Psalm handeld. Want wy zien dat den Apostel van alle
 ruste handeld; vande ruste op den zebenden dag na de Schepplinge des Weerelds/
 en van de ruste op den zebenden dag van den Israelitischen Sabbath; dan volgt de-
 ze groote beminnelijke en wenschelijke ruste. Merken wy dat den Apostel deze
 ruste voorsz by gaat / of dat hyze zoo groot niet agt dat hy die zoude gedenken / of
 datze zoo groot niet zoude wezen dat de geloovige daar in zouden wenschen in te
 gaan / of datze het niet vooz de grootste wreedheid zouden agten / indien zy daar
 in niet zouden konnen ingaan! maar zekerlyk den Apostel handeld altijd met
 neerstigheid van dezelve / en in dezen Brief en doet hy by na niet anders / als die/
 en dingsen welke daar toe behooren / instaanpen. Christus zels gewaagt dat hy die
 nuhad aangebragt, noodigende dat zy zoude toetreden en dezelve aannemen. Alle
 de Propheeten hebben van deze ruste gesproken; en dat zijn de heerlijheden welke
 komen na Christi Tijden / welk de Propheeten onderzocht hebben / 1 Petr. 1: 11. en
 van deze ruste is 't dat gezegt word / Ezara 28: 11, 12. dit is de ruste / geest den
 moeden ruste / en dit is de verquittinge! dog de Joden hebben niet willen hoorzen/
 zeggende מלחמה Mal. 2. wat een vermoetheid. Van deze ruste is geweest een
 voozbeeld de ruste vanden Sabbath / zy is van deze geweest een Teeken / maar die
 is zoo veel geringer als deze uinnemender is / de schaduw wijkt vooz het lichaam/
 zoo de ruste vanden Sabbath vooz deze ruste; welk niet alleen is van een dag ge-
 lyk de ruste vanden Sabbath / nog en is niet met moeite gelyk de ruste des Sab-
 baths / in welk zy hebben moeten niet tegenstaande het dien dag was / offerhan-
 den op-offeren; maar zonder alle arbeid met de hoogste ruste / dooz alle de dagen
 des levens / waar van daan ons leven is נצחית een geheel Sabbath / welk de
 Propheeten

Propheeten ons leeren / als zy den tyd van het Nieuwe Testament een ruste en een Sabbath noemen / welk zy gebieden waer te nemen en niet te ontheiligen / en van dien heiligen dag des Heer en weg te doen zijn eigen lust / en den Sabbath te noemen een verlustinge / en het heilige des Heeren dat te eeren is / Ezaia 56: 2. en 58: 13. welke wy waarlijc ontheiligen / indien wy die ruste niet schuldige eerbiedigheit niet erkennen / en ons wederom verbinden aan de eerste beginzelen des weerelds. Maar hier blyven wy staan / en zeggen niet den Apostel / deze ruste was over voer het volk Gods / in welke de geloovige op deze tijd ingaan / en in welke de ongelovige niet ingaan / wiens voorbeld den Sabbath is ; ja ook daar om alleen / dewyl deze ruste genoemd word den Sabbath.

XXII. Laat ons nu uit den omweg tot den weg weder keeren. Alzoo dan den Sabbath een voorbeeld is vande ware ruste / welke God zijn volk gegeven heeft in het Nieuwe Testament : alzoo het is een Teeken dat God de heiligmaker zy van Israel / welk ten volken geschied na dat hy rust van zijne werken / zoo dat ook Israel rust van al zijn werken. Daar is geen twijffel aan / dat het Gebod vanden Sabbath zy van het Genaden-verbond / en dat ten dien deele de Wet der Thien Woorden een zuiver Verbond der genade zy. De oberige andere geboden van de Thien Woorden behooren ook tot dat selve Verbond : gy zult zeggen het zijn geboden der welke zoo niemand doet daar in leefd / welke behooren tot de Wet der Werken : het is waer ; maar daarom en volgt niet dat ze gegeven zijn als een Verbond der werken. Alle die aanmaningen vande Apostelen / waer door dat ze het leven vande geloovige onderwijzen / welk zijn onder de genade en niet onder de Wet / hoedanig zijn vlied de Afgoderie / dat de begeerlijckheit niet en heersche in u sterfelyk Lichaam : die gestolen heeft en stele niet meer : vlied alle hoererie / enz. alle deze vermaningen zijn van het geslagt der geboden / der welke zooze een mensche doet / daar in leefd ; en nochtans hebben de Apostelen die niet gegeven aan de geloovige / op dat ze haer zoudden stellen onder het Verbond der Werken : maar alleen zijn die gegeven tot dien einde / op dat ze haer zoudden wezen een regel en richtsnoer / na welke zy het leven en de zeden zoudden schikken / in welke zy heilighlyk moeten wandelen / en alzoo meer en meer de gelykenisse Gods welk in die dingen bestaat / gelyksoornig worden. En dit is het oogmerk van die geboden welke Israel worden voorgesteld in de Thien Woorden ; welk in het alderminste niet en maken / dat de Thien woorden niet en zijn een Verbond der genaden / welke niet anders zijn als geboden van verbetering en bekeering / tot welke God de Israaliten neerstig vermaand heeft. die als hy Israel uit Egypten zoudt uitleiden dit woord geboden heeft : Hoord na my, Ik zal u tot een God worden en gy lieden zult my tot een volk worden, en wandelen in alle den weg die Ik u gebieden zal, op dat het u welga : Jerem. 7: 22, 23. Hy heeft u bekent gemaakt o mensche wat goed is, en wat eischt de Jehovah van u, als regt te doen en weldadigheit lief te hebben, en ootmoedelyk te wandelen met uwen God, Mich. 6: 8. Nu dan Israel wat eischt de Heere uwe God van u, als dat je den Heer uwen God vrees, en gaat in alle zijne wegen, ende hem lief hebt, en gy zult betnijden de voorhuid uwes herten ; en de Jehova zal zelfs uwe Heere en uwe God zijn. Gelyk wy lezen Deut. 10: 12. en vervolgens : Maar nadien deze dingen klaar der zijn als het licht der Zonne / zoo is 't niet noodig dat wy niet bewyzen daer toe ophoopen / derhalven laat ons den

konnen inhoud van het gezeide vergaren. De thien Woorden bebatten het Verbond der Genaden ende Wet des geloofs en bekeering: en inde thien Woorden word herhaald de belofte in het Paradijs / na den val aan onze eerste outwederse verkondigd. want dat God inde belofte zegt ik zal viandschap zetten / dat drukt hy uit aan Israell inde thien Woorden / in deze woorden: ik ben de Heere uwe God / ik Heilig u. ja dat selve zaad dat inde Belofte gezeid word / te zullen het Serpent den kop vertreden / dat spreekt op den Berg Sina de thien Woorden / en het zegt van zig ik ben de Heere uwe God; maar op dat wy op die manier niet en zouden schijnen alleen ierste zeggen / maar niet bewyzen / ist de pijnne weerd zekere getuigenissen en bewijs redenen / die aande zaak zekerheid geven daar hy te stellen: het is ondertusfchen zeker en wy stellen dat buiten twyffel / dat het zaad / welk den kop vertreed / God is / en den Engel van Jehobah / en den Engel van het testament; derhalven van dien Engel getuigd Stephanus / dat Mozes welke met hem geweest is / inde kerck inde Woestijne van hem ontfangen heeft de Levendige Woorden / te weten als hy sprak op den Berg Sina. Act. 7: 38. insgelijks Paulus dat zijn siem doen de Arde heeft beweegd / Hebr. 11: 26. zoo ook Psalm 68: 9, 19. daar die de welke opgebaren is inde hoogte / die den beut gerooft heeft en gaben ontfangen heeft inden menschen (welke een ygelijk kind / die deel genood gemaakt is van zijn gaben) word gezeid die God te zijn / die uitgegaan is voor zijn Volk van driens aangezigt de Arde beerde ook dzoopen de Hemelen / ook Sina van het aangezigt te Gods / des Gods van Israell: maar Sinai heeft geberfd van het aangezigt Gods / als hy op den zelven neder quam met donder / met vier / en met geluid der bazune / om de thien woorden uit te spreken / Exod. 19: 16. 't selve word gezeid Deut. 33: 2, 3, 4. Dat Mozes de Wet ontfangen heeft welke hy den kinderen Israels geboden heeft: uit de Woorden des Heeren, welke de volkeren in zijn schoot gedragen heeft / in wiens hand alle Heiligen zijn, welke haar midden met zijn voet doorgewandeld heeft. Welke geen ander en is / als den Engel van het aangesigte des Heeren / welke de Heiligen opgenomen en gebzagen heeft / al de dagen der eeuw / dewelk in alle benoudheid haar bewaard heeft / die eindelyk ook uit den Hemel is neder gedaald / en heeft zig zelfs een Lighaam toebereid / en heeft gewandeld in het midden van Israell. Dat blijkt eindelyk uit cap. 2. Exodi. daar verhaald word / dat dezen Engel des Heeren welke Mozi is verschenen in den Bzaamboseh / welke op die plaatze genaamd word de Jehobah / gezegd heeft tot Mozes / dat hy neder gekomen was / op dat hy Israell zouw verlossen uit de hand der Egyptenaren en zouw leiden in het Land Canaan; En dat hy gegeven heeft een teeken dat het zouw geschieden dat het Volk aan dien Berg (den Berg Horeb die het selve Sina is) / hem als zijn God dienen. Zonder twyffel dan heeft hy van Sina gesproken / die gezegd heeft dat het Volk hem zontw dienen aan den Berg Sina

XXIV. Maar wy moeten hier waarnemen hoe zagtelijk dat God tot nog toe Israell heeft gehandeld. Zekerlyk hy heeft in alle goeder tierenheid en liefde hem gezeid / hy heeft niet gebzukt die strengheid welk hy kon gebziken / hy gedagt de schuld niet welke nog moest verzoend worden / hy verweet door de Wet de zonde niet die nog in de weerd was; hy noemd zig Jehova / de Genees - meester en heiligmaker van Israell: Hy vergeert alleen van Israell dat het nedzig voor hem zal wandelen / en van dien weg der zaligheid welken hy aan het selve getoond hadde niet afwijken. Tot nog toe derhalven en is de gelegenheid van Israell niet erger gezeest

weest als der Daderen Abraham / Azaak en Jacob / tot nog toe en is de Wet niet gehoord / tot nog toe is gehoord de Belofte / en uit dezelve onasscheidelijk vloeiende de Wet des Geloofs en der bekeeringe.

XXV. Na het geven der thien Woorden geeft God aan Israael zekere bijzondere geboden / welke staan Exod. 21, 22, 23. daar word in het einde gewag gemaakt van een Engel dewelke gezonden zouw werden voor Israael / den welken op dat Israael regt mogt kennen / beschrijft God hem aldus / *וַיִּכְרַס מִיָּדַי* Mijn Naam is in het midden van Hem; het welk zoo veel is als of hy gezeid hadde / alle Godheid woond in Hem lichamelijk. Israael word belast de stemme van dien Engel te hoozen / en tegen Hem niet weder spaunig te zijn. Dien Engel hadde nu al tot Israael van den Berg Sinai gesproken / en had zig genoemd de God Israels: deze zijne stemme en andere dingen welke hy spreken zouw / vermaand God niet te veragten. Want indien zy dat deden / hy en zouwde hare afwijkinge niet vergeven: aan Hem als de Bozge en Middelaar des Testaments is alle oordeel gegeven / derhalven moet hy nande zijne gebzeest worden / indien hy niet gebzeest word / zoo straft hy / ende en verschoond de afwijkinge niet. Dat dezen Engel Israael zouwde leiden tot de voorbereide plaats / en zoo is 't al dien zelven Engel van Jehova (en dien Engel van Jehova is de Jehova zelve /) welke Mozi verschenen is in den Bzaam bosch / en zeide dat hy neder gekomen was om Israael uit Egypten uit te leiden / en te brengen in een goed Land / tot de plaatze vande Canaaniten enz. waar na toe ook hier God zeid dat dien Engel Israael brengen zoude *ישׁ 13*. En zoo heeft God Israael niet klare woorden geleert / dat hy een Engel heeft dewelk is den Engel van zijn aangezicht / die haar opneeme en draage / dewelk haar verlosse en bevestige *וְהָיָה לְךָ אֱלֹהִים* in zijne liefde en in zijn medelijden, dewelke gelijk hy haar uit de hand der Egyptenaren bevrijd hadde / zoo voorzigt haar zouw bewaren / zoo dat niemand haar zou besurden / of hy zouw haar behouden / *עזרא 6: 9*. Na deze dingen heeft God Mozi geboden / maar Mozi alleen toe te treden tot den Heere / Mozes heeft de Woorden des Heeren aan het Volk verhaald / dat eenparig uitriep / Alle de woorden welke de Heere gezeid heeft zullen wy doen. Mozes daar na heeft gebouwd een Altaar, en hy zond de Jongelingen der kinderen Israels, dat e brand-offeren zouwden offeren. Ziet de Offerhanden waren in gebruik / dewelk nu al van den tijd Abels waren ingesteld: maar gelijk zy doen waren vorse gewoonten / zoo waren zy nog ten tijde van Mozes: nog het Ampt om offerhanden op te offeren en was niet aan een zeker huis-gezin of huis verbonden / als daar na geschied is; maar de Erst-geboorne der kinderen Israels offerden die; de helft van het bloed sield Mozes in Bekkens / maar met de ander helft besprengd hy den Altaar en het Volk; en doeter deze woorden hy / *זֶה הַבְּלוֹד דֵּם הַבְּרִית* het Bloed des Testaments. door welk bloed betekend wierd het Bloed des Middelaars / in wiens Bloed het Nieuwe Testament is / welk bloed ons reinigd van alle zonden / en welke ons gesteld heeft in het Verbond Gods. Deze dingen volbragt zijnde / heeft Mozes en zijne medgezellen / gezien den God Israels in een menschelijke gedaante / te weten inde gedaante van aangenomen vleesch / 't welk beteekende dat het zouw gebeuren dat God eens vleesch en mensch zou worden / en de gedaante van een dienstknecht zou aannemen, en van alle vlesg oog aan oog zou gezien worden daar na word Mozes geboden dat hy alleen op den Berg zou klimmen. Mozes heeft dat gedaan / en is geweest op den Berg veertig dagen

en veertig nagden. Onder ander toond God aan Mozes op den Berg de gedaante vanden Tabernakel welke zy moesten bouwen / op datze zouden ge eerd worden vande ware inwooning Gods inden Menschen / welke daar in bestaat dat de Zoon Gods vleesch geworden is / en onder de Menschen gewandeld heeft / en dat de Geest Gods de uitverkoren maakt een Heilige Tempel Gods / d'welke dieze schend ; God zal die schenden 1 Corint. 3: 17. insgelijks dat de Heer zoude wezen $\omega\rho\rho\lambda$ tot een Heiligdom Ezaie 8: 14. maar in alle die dingen / welke God op dien Berg heeft ingelieft / geschied geen / of een zeeer kleinen vooroordel voor de vyzheid van het Volk. Zoo dat waar blijft / dat God tot nog toe het volk zeeer zage geleid heeft.

XXVI. Deze zagtheid en goedheid Gods hadde Israeël ten regten moeten agten ; maar 't heeft het niet gedaan / en alzo heeft het getoond dat het zy een volk hard van nekke. Mozes / als hy vertoufde op den Berg / vervallen zy dadelyk tot quade redenering Mozes die Man zeggende die ons uit Egypten geleid heeft / wy weten niet wat aen hem gebeurd zy / zy komen dan te zamen tot Aaron zeggende : staat op / maakt ons Goden , dewelke voor ons gaan ; zy geven over al haare Hals-eragien ; uit welke met een beitel een Kalf word gefatsoen eerd : van welk zy uitspreken / Dit zijn uwe Goden Israeël , de welk u uit Egypten-land hebben uitgevoert. Dit is geweest een groutwelijke stemme / en een schryckelijck stuk. Zy geven de lof van de aldergrootste weldaden / tot nog toe van God aan haar gegeven aan het Kalf / het werk van haar handen / waarlyk niet dat stuk hebben zy het Verbond van God te niet gemaakt. Gelyk God zelver klaagd Exod. 32: 6, 7. U Volk heeft het verdorven , zy ben snellyk afgeweken van den weg welke ik hen geboden hadde. Zy hebben dan met deze daad God zeeer vergramt / ja zoo dat hy haar ganschelijck zouw verteert hebben : ten waar dat Mozes voor haar hadde tusschen getreden. Mozes als hy het Kalf zag / verbroecht (door gramschap) de steene Tafelen / in welk het Getuigenisse Gods geschreven was / met den Vinger Gods : en hy heeft geboden de Levijten / dat zy zouden dooden haar naasien / 't welk geschied is : en alzo zijnder gevallen op dien dag / d'yn duizend Man. God zeide daar na tot het Volk / dat hy niet meer zouw wederkomen in het midden van Israeël / maar dat hy zal zenden een zekeren Engel : (welken Engel niet en is geweest dien Engel van welke in Exodus capittel 23. gehandeld word /) want het Volk dat draagt leed over de stemme Gods : maar het heeft geen leed gedragen als hy den eersten Engel beloofde. Waar uit wy leeren / dat de Israeëlit ten regten gekent hebben wien dien Engel was. Maar Mozes nogtang bid God / dat hy zelfs met zyn Volk zouw trekken ? God heeft ook aan Mozes bekent gemaakt zynen naam / en heeft laten voor hy hem gaan al zyn goetheid / ziet Exod. 34. Ondertusschen (uit Gods bevel) heeft hy andere Tafelen gehouwen / welke hy op den Berg gebragt heeft / in welke hy geschreven heeft de Woorden des Verbonds / de Thien Woorden. Als Mozes van den Berg zouw nederkomen / glinsterde het vel van zyn aangezichte : zoo dat het Volk niet en heeft konnen spreken / als met een deksel bedekt zijnde : met welke zaak wat'er geleerd word / leerd den Apostel 2 Cor. 3: 13, 18. Maar hoewel God Israeël niet gewilt heeft om die overtredinge verteeren : nog ook van het zelve geheel afwyken ; zoo heeft hy nogtang ondertusschen het zelve niet ongestraft willen laten. Jerem. 31: 32. Zy hebben
ver-

vernietigt mijn Verbond, (namelyk / 't Verbond dat hy niet haar gemaakt heeft / ten dage op welk hy haar by de hand greep / om haar uit Egypten uit te leiden.) כִּי אֶבְרַחְמָא en ik heb over haar geheerscht. Het woord *כִּי* dat hier by de Propheet gelezen word / beteekend verscheiden dingen / in 't gemeen iet wat hebben : maar daar zijn dingen die wy teerbelyk en sinakelyk houden / gelijk een Jongeling de Bruid : en daar zijn dingen derwelcke wy harder handelen / gelijk een Vader zyn ongehoorzamen zoon : en een Heer zyn schelmagtige kneegt ; en in dese laatste zin word dat woord gebruikt by de Propheet : op dat God zouw aanwijzen / dat hy het Volk met hardicheyt gehandeid heeft; welke betekenisse misfchien zelfs de 'tzamenstellinge van het woord met de letter *כ* bevestigt. Den Apostel (Heb. 8 9.) deze plaetze aantrekende / stelt voor die laatste woorden / ick heb haar niet geagt. Dat is / die zorge en heb ik voor haar niet gedragen / dat haar niet moepelyk en zoudde besegenen / gelijk wy een zaak o'welk wy niet beminnen / ofte welke wy niet gunstig genoug en zijn / weinig bezorgen en weinig agten. En soo is 't openbaar / dat in de woorden van Jeremia dezelve nadruk is / welk wy aangewezen hebben. Nu moeten wy dan gaan aanmerken / welk daar die *כִּי* heer schappie zy welke by geleghentheid van de overtredinge van God geoeffent is. Den Apostel zeyd Gal. 3: 19. De Wet is om der overtredinge wille daer by gesteld ; Te byvoeging van dese Wet dan is / dat *כִּי* dat is / harde heerschappie ; de Wet was tot nog toe niet gehoord / maar nu wordze daar by gevougt : en in die plaats des Apostels schynt het wat byzonders te wezen / dat hy zegt om de overtredinge wille / daar hy anders gemeenlyk zegt van overtredinge ; gelijk Rom. 4: 15. verstaande de eerste overtredinge van Adam / aan welk wy alle schuldig zyn / dewyl wy alle in Adam gesondigt hebben Rom. 5: 12. Te weten dat wil d'Apostel de eerste overtredinge van Adam was nog in de werelt / om die hadde een Wet konnen bygesteld worden / en die hadde konnen toegerkend worden : Rom. 5: 13 dat is / verweten worden / en de geloovige in gedagenisse gebragt worden ; maar God heeft die tot nog toe niet toegerekent ; nog aan Abraham Isaac Jacob / nog ook aan Israel zelfs / want de Wet en was tot nog toe niet ingekomen. Maar daar geen Wet en is / daar word de zonde niet toegerekend : en soo hebben de geloovige geleest / als of 'er geen zonde meer en was ; dat is / als of de zonde nu verzoend en te niet gedaan was : want daar geen Wet en is daar en is ook geen overtredinge. Rom. 4: 15. En dit is geweest een bisonde e goedheid Gods. Maar tot die eerste overtredinge van Adam / welke gemeen is aan alle / is toegekomen de tweede van de Israeliten / welke Israels is. By gelegentheid van van die / doet hy de Wet daar by / en zoo is de Wet / welke om de eerste overtredinge heeft konnen by gedaan worden / maar niet by gedaan is ; daar by komende deze tweede overtredinge om die overtredinge te zamen daar by gesteld. Indien de eerste overtredinge niet meer en hadde geweest in de werelt ; dat is / indien zy verzoend hadde geweest door het randsoen van Christus / zoo en zouwde ter gelegentheid van deze tweede overtredinge de Wet niet hebben konnen opgelegd worden / want Christus heeft alle onze zonden door zyn offerhande van ons weg-genomen / en hy is een verzoeninge voor alle onze zonden / boozledene / tegenwoordige / toekomende / en is zelfs onze voor-spraak by den Vader. Dien Regtveerdigen. 1 Joh. 2: 1, 2. zoo dat indien wy nu zonen hy voor ons tusschen spreekt. Maar gelijk wy gezegt hebben / die eerste overtredinge is nog geweest / en de tweede is daar by gekomen / en zoo is by gelegentheid van deze

overtredinge de Wet by gestelt / maar die Wet heeft doe de zonde toegerkent en de overtredinge indagtig gemaakt / en toorn gewogt. Rom. 4: 15. Maar op dat mogt geweten worden / hoe de Wet de overtreding indagtig maakt / en de zonde toerekent / moet men weten welk de Wet zy die daar by gesielt is. Nis'er van een Wet gesproken word / word dikmaal daar door verstaan de Wet des Geloofs : dikwils de Wet der Werken ; den Apostel nogtans als hy de Wet noemt / verstaat zeer dikmaal die / de welk gestelt is tegen de Belofte / en tegen de Wet des Geloofs : dat is / de Wet der Werken? De Gods-geleerde als zy van de Wet handelen / zeggen dat 'er is geweest dypderley Wet in het Oude Testament : de Wet der Zeden : de Wet der Ceremonien : ende Burgerlyke Wet ; van dese dypderley Wet sullen wy kortelyk handelen / op dat alzooy blyke dat die by gelegentheid van de overtredinge zy by gesteld.

X XVII. D'eerste Wet is de Wet der Zeden / de Wet der Zeden is die / welk de Geboden heeft van het Verbond der Werken. Deze Wet is in de Thien Woorden ; d'welke alle Geboden bevatten die konnen behooren tot het Verbond der Werken. Maar hoewel dat zoo is / nogtans blyft het waar dat hier boven vastgestelt is ; namelyk / dat de Wet der Thien Woorden eerst verkondigt is als een louter Verbond der Genade. Want als daar gezegt is / de dingen welke gezegt worden in de Wet der Thien Woorden / zyn ten grootsten deele zoodanig / datze alleen behooren tot het Verbond der Genade ; maar die dingen welke behalven deze gezegt worden inde Wet der Thien Woorden en welke konnen behooren tot het Verbond der Werken / die en zyn inde eerste geminge der Thien Woorden niet uitspoken als een Verbond der Werken / maar als geboden van berouw en bekeeringe / welk die schuldigh zyn / welke God kennen als de $\nu\mu$ Jehovah en heiligmaker ; want ook die zyn schuldigh te wandelen voor God en opzegt te zyn het welk God nu al te voozen van Abzaham ge eischt heeft / Genez. 17. maar deze opzegtigheid is na de geboden van het Verbond der Werken / als regulen van heilichheid / in welke een bekeerde en geloovige voortgaat. Maar alzooy zoodanige geboden zyn in de thien Woorden welke konnen behooren tot het Verbond der Werken ; zoo konnen zomtijds de Thien Woorden ook voorgeseld worden / als hebbende gedaante van het Verbond der Werken : byzonder indien tot de Geboden vande Wet der thien Woorden worden bygedaen / die twee wettige uitspraken / welke niet eenmaal in de Schryftuur herhaald worden / die deze dingen doet zal in dezelve leven , en vervloekt is hy die niet en blyft in alles : daar is niet aan te twyffelen of deze hebben een gedaante vande Wet der Werken. Nogtans deze uitspraken en zyn by de Wet der Thien Geboden in 't eerste niet bygedaen / nog zy waren ook niet in de Wet der Thien Woorden zelve vervattet / maar na de verbrakinge van het Verbond / dat is naar het maken van het gulden Kalf. En de tweede afbrenginge vande Wet der thien woorden vanden Berg / zynze eerst gehoord / en tot eenige geboden vande Wet der thien woorden bygedoegt / van waar de Wet der Thien woorden de gedaante ontfangen heeft van een Wet. Ende hier magmen wederom een bewijs voortbrengen / voor de waarheid van ons geboelen / dat namelyk de Wet der Thien Woorden eerst voorgeseld zy als een Verbond der Genade / want dewyl de Wet der Thien woorden dan eindelijk de gedaante van een Wet aanneemt / als die twee wettelyke uitspraken tot zommige Geboden van die Wet bygedaen

gedaan worden: en dewijl die twee uitspraken vanden beginne daar niet by gedaan zijn / zoo volgt dat de Wet der thien woorden ook vanden beginne niet uitgesproken zijn als een Wet. maar dewijl de Wet der thien woorden / dooz het bystellen van die twee uitspraken / ontfangen heeft de gedaante van een Wet / evenwel nogtans is zy gebleven een Verbond der genade; maar dat onderscheid is'er alleen by gekomen / dat de zelve dooz der zelve bybouwinge / als van een zeker deksel een weinig duisterder en zoo klaar niet en is verkondigt: waar dooz het heeft kunnen gebeuren ('t welk ook in velen geschied is) dat die minder kennisse hadden / vande wet der gerechtigheid afdwaalden / en dewijl datze de wet der gerechtigheid hebben willen agtervolgen / tot de wet der gerechtigheid niet en quamen / dewijl zy die niet en zогten uit de wet des Beloofs / maar uit de wet werken / Rom. 9: 31, 32. alhoewel de geloobige nogtans deze vermenigunge ligt hebben kunnen bemerkten / en die dingen welke moesten worden onderscheiden / van den anderen scheiden / en al zoo het leven / goed en zegeninge verliezen / maar de dood / quaad en den vloek vlieden / Deuter. 30: 19. maar daar uit blykt / dat de Thien woorden dewijl tot zommige geboden van dien / die twee wettsche uitspraken zijn by gedaan / niet te gelijke zijn voorgefeld / als een wet der werken / en wet des geloofs; datze al zoo te gelijke zouden geroupen worden tot de gerechtigheid dooz de wet der werken / en dooz de wet des Beloofs / want dat en zouw niet kunnen bestaan / nadien het werk dan geen werk zouw wezen / en genade zouw geen genade zijn. Wat hebben dan deze twee uitspraken gedaan? wy antwoorden / op datze de zonde zonden toerekenen: dat op zulkien wijze geschied is / vooz zoo veel die leeren wat den mensche Gode schuldig is / wat heiligheid en gerechtigheid tot vereenigunge en gemeenschap Gods vereischt word / en welk zy het gevolg van de zonde / namelijk dood en verboukinge. dewijl de Afsaecten deze dingen hebben gehoord / en by haar zelve hebben herhaald / en te gelijke hebben overdagt datze dagelijks in velen struikelden / en dat haar zonde nog was inde weerd / en datze nog niet verzoend en was / maar datze nog moest verzoend worden / zoo hebbenze niet kunnen ontsteken worden niet droofheid / en de zonde belijden / en te gelijke denken wat haar zouw gebeuren ten zy de zonde verzoend wierd / ten zy een eeuwige gerechtigheid wierd aangebragt; en daarom niet een heftige begeerte geprikkelt werden op dat die quame welke zy verwagten / endede zonde uit de weerd zouw weg nemen. Zoo heeft derhalven de Wet der thien woorden / dooz deze twee uitspraken de zonde toegerekent / en aangedreven tot belijdenisse der zonden; welke belijdenisse zeer lastig moct geweest zijn / dewijl de zonde nog was / en betalinge vorderde. Deze uitspraken en kunnen niet (nadienze na dat de zonde verzoend is / gehoord worden) zwaar zijn: want vooz zoo veel als zy eischen dat de mensch zouw blyven in die dingen welke geschreven zijn / en dat hy die zouw doen / vooz zoo veel hebben die niet aan de geloobige / dewijl een geloobige weet dat zyn Zaligmaker die alle zeer volmaaktelijck volbragt heeft / en dat des zelfs recht is een genaden gifte / het welk den geloobigen geschonken word / zoo dat in hem het recht des Wets vervuld is. Maar zoo lange de zonde nog is / zoo lang is het hard om die Zien entie te hooren / gelijck nu dikmaal gezegt is; en hier vandaan is 't (dewijl de Wet der thien woorden dooz bystellinge van die uitspraken de gedaante vande Wet der Werken heeft gekregen) dat den Apostel 2 Corinth. 3: 7. de Wet der Thien woorden brengt tot de bediening des doods in letteren bestaande / welke hy zegt te wezen in steenen ingedrukt /

In welke de Wet der Thien Woorden is gedrukt geweest. Maar van daan het klaar is dat hy de Wet der Thien Woorden verstaat (alhoewel niet alleen / maar met het gansch beslag der Geboden / welke God na de makke van het Kalf heeft uytgesproken) niet dat den Apostel wil dat de Wet der Thien Woorden zoodanig van het begin zy voorgesteld geweest: maar op dat hy zouw aanwijzen datze daar na zoodanig voorgesiet zy; en dat zy doen in vele gewoest zy een letter: welk dood en niet levendig maake. Want vooz zoo veel als met de Wet der Thien Woorden gheoord word / die deze dingen doet zal in dezelve leven: indien dat alleen verstaan word vooz zoo verre is 't een letter / en die en kan niet wederbaren nog levendig maken / maar alleen veroorzaken; dat is / den vloek verwyten / en de zonde maken boven maten zondigende / en de den zondaar verderben.

XXVIII. De tweede is de Wet der Ceremonien / die word in de Schryftuer genacmt / de Wet der Geboden in inzettinge bestaande. Ephes. 2: 15. Inhouden de regten des dienstes Hebr. 9: 1. en rechtveerdigmakinge des vleesches. Heb. 9: 10. Inghelyk de Wet des Vleeschelijken Gebods. Heb. 7: 16. Deze Wet stelde het onderscheid van reine en onreine spijzen en dieren: en gebood offerhanden van alle soorten / vooz de schuld der zonden op de gezette dagen / noodzakelijck op te offeren: zy behal dat niemand tot den Altaar zouw toetreden / maar dat alle offerhanden zonden gegeven worden aan de Leviten en de Pnesters / welk dezelve zonden op-offeren aan God. Deze geheele Wet heeft de zonde toegereken / en heeft alles onder de zonde besloten / en heeft de geloobige gedwongen een handschryft tegen zig te schryven. Want eerst vooz zoo veel zy de spijzen onderscheide / vooz zoo veel wijst zy aan dat de Israëlitien nog onrein waren; want de spijzen zijn in haar zelven niet onrein; en dat ten monde inguat dat ontreinigt den mensche niet. Matth. 15: 13. Want alle Schepsel Gods is goed / en daar is niet aan verwoorlijck. 1 Tim. cap 4 4. Aan den reinen zijn alle dingen rein, gelijk aan de andere zijde alle dingen onrein zijn den onreinen. Titum 1: 15.

2 Vooz zoo veel het opleid offerhanden / niet vuyelijck / maar noodzakelijck te offeren / vooz zoo verre werpt het vooz / dat de zonden nog moeten verzoend worden / vooz de ware offerhande / welk is de offerhande der gerechtigheid: daar hebben wel geweest van den beginne offerhanden / maar vuye: hier van daan is 't dat God zied Jer. 7: vers 22. Ik en hebbe met uwe Vaders niet gesproken, en haar niet geboden ten dage als ik haar uitvoerde uit Egypten, van brand-offer en sligt-offer. Maar nu zijnze nootzakelijck dooz het Gebod Gods / en daarom brengenze meer de schuld aan ende zonde in de gedagtemisse. Ten 3. vooz zoo veel zy niet en durfden niet haar gaven naderen tot den Altaar / onder de straffe des doods: (want daar was gezeid / alle andere dewelk naderen zal, die zal sterven. Siet Num 1: 51. 3: 10 12: 13. 38.) maar zy moesten die overgeven aan de Leviten (welke God in de plaats van de eerst-geboorne / welke hy geboden hadde vooz zig over te brengen: te weten / vooz zig afgezonderd te worden / heeft aengenomen /) en aan de Pnestieren / vooz zoo verre heeft God verklaard datze onrein waren met al haar giften: dat is / datze zoodanig waren van welkers hand hy niet en kon een aangenaem geschenk ontfangen. Ten 4. ook vooz zoo vele tusschen de Leviten en de Pnesters en de Hoogen-priester onderscheid gemaakt is / zoo dat den Hoogen-priester alleenlyk alleen heeft konnen ingaan in het Heylige: en dat niet ten zy eenmaal in het Jaar / en niet zonder bloed:
welk

welk hy offerde voor Zijn / en voor des Volks onwetentheden / Door zoo veel is
 verklaard dat geheel Israël onrein was / en van den minsten tot den meesten in
 haar bloed lagen / en dat den weg des Heiligdoms nog niet openbaar was / en dat-
 ze nog niet en hadden oorlof om in te gaan in het heiligdom / dan door het ware bloed:
 en dat tot nog toe niet gekomen en was de groote Priester / die door een offerhan-
 de op-groefft voor de zonden / niet noodig hebbende dikmaal te h. den / ingaan
 zouw / niet in het Heilige met handen gemaakt / maar in den Hemel zelve / alwaar
 hy tot in eeuwigheid zouw zitten aan de Rechter-hand van Zyn Vader / en zouw
 verschynen voor het Aangefigte Gods / voor de ziele en zoo is het zeker dat die
 geheele Wet dat gedaan heeft / datze het alles heeft beslooten onder de zonde.
 want wat heeft ze anders konnen doen? want zy konde niet volmaken na de Con-
 scientie dien / de welk alle des zelfs dienst doet / om harer swakheids en onprofy-
 telijkheids wille, Hebr. 9: 9. 7: 18. het welk het zelve is met dat dat Geheel van
 dezelve Geboden zegt / datze zoodanig zijn / dat die dezelfde doet, in dezelfde
 niet en leefd, en zoo dienvolgende onderscheiden van die / welke die zelve doet in de-
 zelfde leefd; welke God de eerste maal aan Israël heeft gegeven; maar dewelk
 zy veragt hebben / maar en dat hy by die zelve daar na andere heeft by gedaan/
 dewelk y dien niemand doet nogtans in die niet en leefd. en de offerhanden konnen
 de zonde niet weg nemen / Hebr. 10: 18. want het is onmogelyk dat het bloed van
 Stieren en Boeken de zonde weg neme / vers 4. dat meer is / zy wijzen die veel
 meer aan / en zy brengen in gedagtenisse dat de zonde nog is / en tot nog toe niet
 en is des zelfs volkomen *vergevinge; want waar vergavinge der zonden is, daar
 is geen Iligi-offer meer over voor de zonde, Hebr. 10: 18. Hier uit volgt / dat ten
 allen tijden op welke die offeringe geschied is / geen volkomen +vergevinge ge-
 weest is; en dat is de reden dat den Apostel onderscheid maakt tusschen de verge-
 vingen *Parhesis en Aphesis, van welke die geweest is onder het Oude Testa-
 ment / deze by ineenenheid onder het Nieuwe Testament / van welk God voor-
 zegt heeft / hare zonden en hare ongeregheden en zalik geenzints meer geden-
 ken, welk den Apostel aanhaald / Hebr. 10: 17. uit Jerem. 31. zoo dat de geloovige
 in het Nieuwe Testament waarlyk dat konnen zeggen / het welk staat Psalm 103:
 3. 4. Looft den Heer mijn ziel, ende en vergeet geen van alle zijne weladen, de
 welk al uwe zonden vergeeft. enz. welken geheelen Psalm dat zoodanig zy / datze
 beter over een komt met het Nieuwe Testament / blykt uit den Psalm zelve zeer
 klaar. Maar dewyl wy hier handelen van die Wet / welk de Zonde heeft in ge-
 dagtenis gebragt / moeten wy dat niet voorby gaan / dat gelezen word Gal 3: 10.
 zoo veel alser uit de werken der Wet zijn, die zijn onder den vloek. In welke
 plaatze den zin van het bewijs / uit het oogmerk des Apostels zelfs blykt / name-
 lyk den Apostel wil bewyzen dat de Heidenen niet moeten onderwoopen worden aan
 de Wet, en wel aan die Wet / welke de Joden (yveraars vande Wet,) wilden dat-
 ze ondergaan zouwden / dat is de Wet der Ceremonien: nadien God beloofd
 heeft van de Heidenen aan Abraham / in u zullen gezegend worden alle Volkeren;
 welke Zegening vereischt / datze uit den Geloove zyn / niet uitsluitinge van de
 werken der Wet, die dezelve moeten genieten / ende zoo / datze zouwden bevynd
 worden van alle die dingen der zelve in de wet van Moyses niemand geragt verdrige
 word / Act. 13: 39. deze zegeninge dan leerd den Apostel / dat tot de Heidenen

* Aphesis. † Aphesis, zonder hand-schrift. * Paresis, voorby gaan.

niet en kan komen / indien zy zijn uit de werken der wet ; nabien / die uit de werken der wet zijn / onder den vloek zijn. Waar van daan alle die gene / dewelke uit de werken der wet geweest zijn / dat is die de eerste beginzelen der weereld gediend hebben / zijn geweest onder den vloek / en zijn niet eer van dezen vloek byz gemaakt geworden / dan als de Zone Gods gekomen is / dewelke voor haar een vloek geworden is ; en geworden is onder de wet / op dat hy die gene die onder de Wet waren / in byzheid zouw koopen / Galat 4: 4, 5. maar den Apostel bewijst / dat die gene die uit de werken der wet zijn / onder den vloek zijn / om datter geschreven is / vervloekt is hy die niet en blijft. Dezen vloek han gestelt worden tegen de wet der werken / en de wet des Geloofs ; maar dan en seldze niet onder den vloek als den overtredet / of die niet en doet die dingen welk geschreven zijn / of die niet en geloofs in den Zone Gods / en zijn sterkte niet aan en grijpt / op dat hy niet hem byde make. Op dat dan de reden van 't zeggen van den Apostel blyke / zoo moet de zaak zoo aangemerkt worden. Voor zoo verre die manier van spreken / vervloekt is hy die, enz. word gevoegt by die wet / welke dagelijks gebiedt Offerhanden voor de zonden op te offeren / voor zoo verre seldze die / welke die werken des wets doen / onder den vloek. Want dewylze onder bedzeiginge van den vloek geboden worden iets te doen / als tot vernietinge vanden vloek / en verzoeninge vande zonde / zoo worden zy overtuigt dat den vloek nog overig is / dat de gerechtigheid nog niet aangebzagt en is / de verzoening nog niet geschied is / de zonde nog onbezoeind is. Want indien de zonde van de geheele Weereld is nitgedelgt / de verzoeninge gemaakt / indien de gerechtigheid aangebzagt is / hoe kan de geloovige en die verzoend is / en wiens zonden vergeben zijn / gedwongen worden onder bedzeiginge vanden vloek / alle dagen iets wat te doen / waar door hy moet bekennen dat de zonde daar nog is / en datze nog verzoeninge van nooden heeft / ja dat hy wat moet doen / als tot verzoeninge van dezelve / 't welk indien hy niet doet / hy valt onder den vloek vande wet der werken. Hy is dan onder den vloek die alle die dingen doet ; dat is / hy word gedwongen pers te doen dat vanden vloek voort komt / gelijk als tot verzoeninge vanden vloek / en zoo te bekennen dat hy nog in dien staat is / dat het gene om welke hy verdoemd en gestraft zouw konnen worden / nog niet weg genomen is. En hier van daan is 't dat Mozes gezegt word geweest te zijn / een dienaar der Verdoemenisse / of dat zijn bedieninge is een bedieninge der verdoemenisse / 2 Corint. 3: 9. dewyl hy namentlyk die wet opgesteld heeft / welke de verdoemenisse in gedagtenisse bzengt / en heeft gedwongen het volk iets te doen / waar door het betuigen zouw dat den vloek nog was / en datze door de kragt van een beter offerhande nog vernietigt en uitgewischt moest worden. Het betaamt dan nu te beschouwen hoe grooten strengigheid dit geweest is / dewelk in het volk is geweest gewest / door oplegginge van de wet des vleesches / en door de onderwerpinge van het zelve / onder den dienst van de eerste beginzelen des weerelds / welke zy alle de dagen van haar leven hebben moeten dienen / en met zulk een moeplykheid / dat het een Joch was / zoo datze dien last nauwlyk hebben konnen dzagen / Act. 15: 11. hier van daan is 't dat in de Propheten dien tyd genaamt word / zoo een tyd op welke God zoo over zijn volk geheerscht heeft / den tyd van strengigheid / insgelyk 73p. dat is hittigheid / welke woedende God als zijn aangezichte gezegt word verborren te hebben van zijn volk / Ezaie 55: 8. en dat in tegenstellinge vanden tyd der genade / en het Jaar van het welbehagen des Heeren /

een / Ezaie 61: 2. in welke God hem ontfermt over zijn volk met genade der ceu-
wen / Ezaie 54: 8. maar niet alleen op die wijze is de Wet het volk zwaar getreest/
voor zoo veel het haar onder den blouk gesteld heeft / maar ook boven dien op een
andere manier. Deze Wet hadde een schaduw der toekomstige goederen / maar
niet het beeld der zaken / Hebr. 10: 1. hier uit opstont in de heiligen verlan-
gen / bekonnernisse en begeerte / zy verwekte honger en dorst / om te zien die
goederen / om te smaken die genaden des Heeren; hier van daan worden zy ge-
noemd in de Schryfure / gebundene der verwagtinge, gebundene in den kuil,
gebundene in den put, in welk geen water en is, uit welke zy niet zijn uitgelaten/
en zy door het bloed des Testaments. Hier van daan is het dat Christus haer
noemd belaste / vermoede / beladene / door een heftigen dorst en begeerte als
flauw zijnde / op dat ze mogten zien en hooren die dingen / welke onze oogen nu zien
en onze ooren hooren / Matth. 13: 16, 17. Hier van daan worden zy genoemd uit-
zienders welk op haar wacht hebben gestaan / en niet gezien of het heil niet en quam
uit Zion / of nog niet en naderden de troost Israels. Of de voeten nog niet en
naderden / welke liefdelijk zouwen wezen op de Bergen, de voeten vande blyde
boodschappers, verkondigende den vrede, boodschappende het goede, die heil
doen hooren, zeggende tot de Steden van Juda, ziet u God! en tot Zion uwe
God is geworden Koning. En zoo is 't dat deze Wet haar deze twee dingen ge-
daan heeft; dagelijks heeft zy de zonde in gedagtenisse gebracht / welk zeer zwaar
is geweest / en heeft de blydschap / de vrolykheid en vertrouwen om tot God te na-
deren vermindert. Daar na heeft het verwekt begeerte en dorst / welke de geloof-
vige alle de dagen van haar leven vermoed en belast heeft.

XXIX. De derde is de Burgerlyke Wet / die heeft deze dingen te weeg ge-
bragt / veel schelmstukken en schendingen heeft ze uit het midden van het volk weg-
genomen. 2. Heeft ze aan Israel verboden de gemeenschap met de volkeren / zoo
dat ze ook het goede van haar niet en moesten zoeken; alhoewel nogtans de volke-
ren beloofd waren; Want daar was aan Abraham gezegd / in u zullen gezegend
worden alle de volkeren. En Jacob hadde gezegd van Siloh / dat aan hem zouwen
wezen de zehoorzaamheid der volkeren. De Heilige dan moesten rouw dragen/
om dat harde lot der volkeren / ende heftig begeeren der zelve aanneminge / ende
t'zamenbrugginge met het lot der heiligen / op dat ze / gelijk beloofd was / zouwden
gezegend worden / en de heiligen de beloofde Erfenisse der volkeren ontfangen
zouden. Doort / dewyl de Heidenen alzo worden weg gezonden zonder God/
en niet deelachtig de Zegeninge / zynze vermaand geworden / dat de zegeninge nog
niet ten volken tegenwoordig en was / en dat zoo de oorzaak vande zegeninge nog
niet daar en was: dewelke indienze daar was / de zegeninge tot alle zekerlyk ko-
men zouwde / en tot daar toe / en voor zoo verre hebben zy niet konnen met wens-
chen dat ze de volle zegen mogten genieten. 3. Deze Wet heeft het volk plagen en
straffen opgelegd; onder andere ook de krenninge. Van den gekruisten was deze
uitspraak / den opgehangenen is den Heere een blouk / Deuter. 21: 22, 23. welke
den Apostel alzo uitspreekt / Vervloukt is hy die aan het hout hangt, Galat. 3: 13.
voor zoo verre ook is de Beloofte verweten / dat den blouk nog was / en dat ze
voor de Wet nog niet was weg genomen / welke nogtans God getuigt heeft dat
moest weg genomen worden / dewyl hy bevolen hadde / de opgehangene van het
hou-

hout weg te nemen / en in de aarde te begraven / het welke die niet gedaan hebben / die hebben de hope verdoochent welke Iſraël hadde / van dat de vlouk zou te niet te gedaan worden ; ende daarom worden zy gezegt de aarde te beſmetten / en haar zelven te ſtellen tot onweer dige inwoonders des Lants / en wel van dat Land in welke de heilige van Iſraël zoude verſchynen.

Ende van deze dyperley Wet hebben deze dingen kortelijc moeten waargenomen worden. d' Apofiel zegd Gal. 3: 19. Dat de Wet is beſteld door de Engelen, en overgegeven in de hand des Middelaars. Ook zijn deze dingen van noodſakelyke aanmerkinge. Wat aangaat de Middelaar, in wiens hand deze Wet gezegd word togedaan te zijn / van dezen moet men aanmerken welchen die geweest zy. Den Apofiel noemd hem dadelijc niet / maar eerst zegd hy onbepaald / dat de Wet is beſteld in de hand des Middelaars / (merk aan des Middelaars zonder artijkel /) genoug zijnde dat hy aan wees dat de Wet niet en is gegeven zonder Middelaar: daar na nochtans doet hy daer meer by / uit welke kan verſtaan worden wie die Middelaar zy; maar die Middelaar is niet een Middelaar van een; merkt aan / te voren heeft hy geſield Middelaar zonder Redken: hier ſeid hy / die Middelaar met een Artijkel. Dat de Letter konſenaars zeggen / te geſchieden dooz een herhalme / 300 dat hier verſtaan word dezelve van welke hy te voren geſproken heeft. Maar men moet weten dat niemand anders dezen Middelaar kan wezen als Moſes: want een Middelaar beteekend die / welke ſtaat tuſſchen twee partjen. En in Moſes zijn alle vereyſchte conditien van een Middelaar: want hy heeft geſtaan in de Wet gebinge tuſſchen God en het Volk. Deut. 5: 5. Hy ontſing de Wet uit den mond van de Jehovah. Deut. 33: 3. En de ontfangen Wet gebood hy aan Iſraël op de zelfde plaatze. De Wet is dooz Moſes gegeven. Joh. 1: 17. Daarom zy ook genoemt word de Wet Moſes. Mall. 4: 4. Zoo moet dan Moſes hier van den Apofiel aangewezen zijn: voozts indien Moſes niet en is de Middelaar des Wets / wie is het dan? Dit het Volk is het waarlijc niemand / gy ſult zeggen Chriſtus. Maar waarlijc die kan het niet zijn / want die gegeven Wet ſtelt onder den vlouk / waarom die gene die de Wet geeft en inſield / een bedienaar is van den vlouk / doch Moſes is een dienaar van de verdoemeniſſe: maar Chriſtus geenſint; want in hem is den zegen / en de oorzaak van den zegen: hy is de Dozt der zaligheyd; voozts is Chriſtus de Middelaar van een nieuw en beter Teſtament / derhalven niet van de Wet. Maar ten is niet noodig dat wy om de zaak te bewijzen zoo veel moeyten aanwenden / laat ons alleen de woorden van den Apofiel overwegen: die zegd / dat die Middelaar niet en zy van een. Dit zeker paſt op niemand anders als op Moſes. Daar zijn twee erfgenamen van de belofcenis / de Heidenen en Iſraeliten. Tot de Iſraeliten heeft Moſes geſproken / want de kinderen Iſraels heeft hy de Wet geboden / maar tot de Heidenen heeft hy niet alleen niet geſproken / maar ook daar dooz dat hy tot Iſraël geſproken heeft / heeft hy de Heidenen verre afgeveerd / en zoo heeft hy haar ſcheidende / geſcheiden van het Volk Gods / dooz de Wet welke hy heeft geboden / welke geweest is als een middel muer: maar hoe kan Chriſtus gezeid worden Middelaar van een / en niet Middelaar van een: na dien hy is Middelaar der Menſchen / en de Heidenen hem gegeven zijn tot een erfdeel / en dat aan hem moet wezen de gehoozſaamheid der Volkeren en alle Eylanden op zijn leere moeten wagten? hoe kan hy dan zijn

Mid-

Middelaar van die Wet welke maakt dat de Heidenen niet en mogen wagten en hooren. Den Apostel na dat hy gezeid heeft dat de Middelaar niet en is van een / doet daar hy / maar God is een / zoo van Joden als van Heidenen ; met een beseste aan beide het Verbond bevestigende. Die daarom Israel en de Heidenen moet een maken ; met wel indien Middelaar die een is / doch niet en is van een / maar in dien Middelaar die het aan Heidenen en Joden is. Maardat den Apostel daar en boven zegt dat de Wet bestelt is door de Engelen / dat komt daar mede over een het welke staet Heb. 2: 2. Indien het woord door de Engelen gesproken vast is geweest ; het woordelen door en kan hier anders met gebuykt worden / a. 3. 2. Tim. 2: 2. Op dat hy beteekenen zouw dat de Wet gegeven is in de tegenwoordigheid van de Engelen ; en dat is waar want de Jehova van wiens mond dat Moses de Wet ontfangen heeft / is gekomen met de chien duisenden zijner Heilichheid Deut. 33. 2. en waarom is dat wonder / aangesien dat duisend maal duisend hem dienen. Dan. 7: 10. Stephanus verklaard dat verder / Act. 7. 53. Ghy hebt de Wet ontfangen tot bestellinge der Engelen. Niet alleen isse gegeven door de Engelen / maar ook tot bestellinge der Engelen / op datze te weten het Volk / zouden aan de Wet onderwerpen / en aan die sware dienstbaarheid aan welke anders dat Volk / dat zoo hard geweest is / wiens nekke pser was / wiens booz hoofd metaal was / ongewillig hadde gehoorsaamt. De Engelen die bedienen al de bevelingen Gods / en zoo veel in haar is / voerense die uit en makense bestendig / nadien dan God gewilt heeft over dat ongehoorsaam en rebellig Volk heerschappij oefenen / en dat door het opleggen van een jok : zoo is dit geweest het ampt van de Engelen / datse het Volk zouden dwingen om het jok te dragen / het welk zy ook gedaan hebben. En zoo is het woord in haar tegenwoordigheid gesproken / vast geweest / en alle overtredinge en ongehoorsaamheid heeft regtveerdige vergeldinge ontfangen : Heb. 2: 2. Zoo heeft God het Volk aan de Engelen onderworpen / waar van de Engelen de naam van Goden gekregen hebben / Psal. 8. 6. Heb. 2: 5. 7. 9. Psal. 97: vers 7. Hebr. 1. vers 6. Van wegen de gelijkenisse welke zy met God gehad hebben / booz zoo veel (te weten) het Volk hare heerschappie heeft moeten dragen / en zig aan haar moeten onderwerpen.

XXX. Maar niet alleen is met de dienstbaarheid des Wets / ingekomen de dienstbaarheid der Engelen / maar ook der Menschen : aan welke Israel zig heeft moeten onderwerpen en gehoorsamen ; deze Menschen worden in de Schrift Goden genaamd / gelijk wy nu van de Engelen ter stoud gezien hebben Psal. 8. en 82. en 97. Joh. 10. 1. Cor. 8. misgelyks אֱלֹהִים leyds-luiden / hegeerders / misgelyk מְדַבְּרֵי Wet-gevers / misgelyk Vaders des vleeschs / en nog andere benamingen dieze gehad hebben. Zy bestonden uit de overste van het Volk : en zijn eerst verhooren geworden kortz na de uitgang uit Egypten / door den raad van Jethro / op datze de twisten van het Volk zouden wegnemen / en ligte zaken zouden hooren en ter neder stellen. Doen is haar magt nog zoo groot niet geweest / maar na dat de Wet is gegeven / is die ook aangewassen ; twee dingen hebben zy dan gedaan / zy saten in den stoel van Moses : Matth. 23: 2. Tot haar geschiedt het Woord Gods. Joh. 10: 35. De sleutel der kennisse wierd aan haar overgeleverd. Luc. 11. Het Volk moest van haar eyschen het Woord Gods ; en indien zy enige sware zaak hadden / moest het tot haar komen / en na die zaak onder souken. Deut. 17: 8, 9, 10.

door zoo verre was haar bedieninge de verborghtheden aan het Volk uit te leggen / raad zelfs / gelijkenissen / voorbeelden uit te leggen en te ontlossen / de belofte en het Woord der Genaden in te stampen / welken dienst de Propheten en de Daders met haar gemeen hadden; maar deze hebben den dienst niet wel bediend / want zy hebben den sleutel der kennisse die aan haar overgeleverd was verborghen / zy hebben vele doen strijkielen in de Wet / en zuer-deeg gemengt met het Woord der Genade. Zy moesten het Volk ook opleggen de vleeschelijke geboden / en het selve aandrijven tot dienstbaarheid van de eerste beginselen des werelts / en bezorgen dat het de geboden dede / en dat het niet en dede dingen die verboden waren: deze magt van haar is ook zoo verre aangegreep / datze hebben mogen nieuwe geboden opleggen op het Volk / en het Volk tugtigen Heb. 12: 10. na dat het haar goed dacht: het Volk moest deze hare geboden gehoorzamen / en zig geensins tegen dezelve stellen: hoewel het swaar en lastig was dat zy geboden en opleiden: ebenwel mogtan heeft het die moeten aannemen; alleenlyk / als het niet en was tegenstendig het Woord Gods / dat aan het selve door die geboden pets zouw worden in-gevoegt of afgedaan: (dat God scherp verboden heeft /) op dat het Volk zouw kunnen zeggen men moet God meer gehoorzamen als de Menschen; anders indien iemand uit het Volk niet en zouw willen gehoorzamen / moest hy met de dood gestraft worden / en zoo het quaad uit Israeël weg gedaan worden; en in dat geval is haar bedieninge ten volken aan de Menschen eigen geweest. De Engelen aan welck het Volk onderworpen is geweest / hebben daar toe ook moeten waken / dat het niet zoo zeer de instelling van den dienst zouw waarnemen / als wel dat het aan deze Verzoegers en Quis-houtwaders schuldige gehoorzaamheid zouw bewijfen.

XXXI. Ende nu en kan den staat van het volk onder de Wet aan ons niet meer duistert zijn. Zy hebben moeten dienen de eerste begunzelen vande weerd / gehoorzamen de Oberheden en Wet-gevers / dat de schuld / en zonde / en vloek nog niet vernietigt was / door een gedurig en dagelyks schryven van een hand schryft behjden / t welck zwaar en by na ondragelyk is geweest. Daar van daan zien wy wat de Wet gedaan heeft / zy heeft toorn gelozigt / zy heeft de zonde toegerekend / den val overbloedig gemaakt / alle onder de zonde besloten / en zoo en isser geen wet ingekomen welke zouw komen levendig maken / of uit welke de Erffnisse van gerechtigheid en leven zouwde komen: of welke tegen de belostenisse van God was / datze wezen zouw indien uit de Wet de erffnisse gegeven wierd. Verhalven is zy alleen bygedaan tot de Belofte / en heeft dat gebruik gegeven / welck zy behouwdens de Belofte heeft konnen hebben; waar van daan ook die gene die in het Oude Testament geregtveerdigt en volmaakt zijn / en in de heerlykheid ingeleid / door geen ander Geloof geregtveerdigt zijn / als daer door wy geregtveerdigt worden / nainelyk Jesu Christi / welke haar in de Belofte wierd voorgesteld / gelijc ons in den Evangelio. Want al den tyd in welck de wet geduurd heeft / is ook de Belofte voorgesteld / ja ook de Propheten hebben dezelve te vooren verkondigt / en die die in den itel van Mozes zaten hebben dezelve ingestamp / en de thien woorden zelfs zoo dikwils zy herhaald wierden / zoo dikmal wierd herhaald de Belofte / om dat in de thien woorden is een herhalinge vande Belofte / de wet dat alleen intwerthode / dat het woord der Genade door een Doozhangzel van vloek eenigzints bedekt /

beknt wierd. Dat nogtans de Heiligen en die van God beëlijgt waren sig hebben
 konnen aanmerken; aan welke zoo de heele wet is geweest een Heidsman tot Chri-
 stus / welk is het einde der wet: niet alleen in welke zy eindigt / maar tot welker
 datze aandrijft / voor zoo veel zy verschijnt / en leid / voor zoo veel zy schaduwen
 heeft. In de ongelovige nogtans en niet aandagtige / heeft deze vermenginge
 van de wet en de Belofteusse gebaard eenige noepelijshheid / zoo dat het meesten
 deel van de wet der gerechtigheid is afgedwaald; en willende de gerechtigheid uit
 de wet stellen / den vloek verkoren hebben / welke haar ook is overgekomen / en
 als water in 't midden van haar is ingehyoken; en den zegen niet bemind hebben /
 welke derhalven verre van haar is weg gedaan / Psalm 109: 17, 18. ende die heb-
 ben wel geweest onder den louteren vloek / welke de wet dzeigde / en wierden van
 alle wet in 't gemeen veroordeeld. En in die menschen heeft gebleken / hoe groot
 de onmagt des vleesches was / dat het onmogelijk zy voor het zelve zig te onderwer-
 pen aan God / en dat door de Leer of het woord alleen / de mensch niet en kan we-
 dergebozen of tot God bekeert worden / en dat al dien roem waar door zig het
 vleesch verheft / als of het zoo veel vermogt / vals en leugenagtig zy. want dat
 heeft gebleken zeg ik in dat volk. Zy hadden de wet ontfangen / zy wisten datze van
 God gegeven was / van den Hemel verkondigt / met donder en Blixem / dat de
 Bergen beefden / de Arde bewogen wierd / de omstaanders door vreeze verbaast
 wierden / en om datze van God was / zoo hebbenze niet konnen twyffelen dat
 de wet zouw wezen goed en heilig / maar nogtans die niet tegenstaande is het volk
 hard gebleven. Van waer na zoo grooten tijd / Mozes nog klaagt / datze nog
 niet en hadden oogen om te zien, nog ooren om te hooren, nog een herte om te
 verstaan / en alsoo zijne van het geslachte van dat volk van welk Ezaias spreekt /
 cap. 43: 8. Het blinde volk, welke oogen hebben, en doove die ooren hebben, en
 welk een herte hebben en nogtans isst ובו, uitgeledigd en heeft noodig kloukherentig
 gemaakt te worden להלה, Job 11: 12. Doozts voor zoo veel het vleesch roemd (in
 dien God alleenlijk zijn plicht volbringt / indien hy alleenlijk zijn Leer niet en
 spaard) dat het niet en zal in gebreken blijven / en zoo zig verheft voor God / als of het
 iets vermogt / gelijk de Israëlitzen gedaan hebben / welke eischten dat God tot haar
 zouw spreken / welke beloofd hebben datze zouwden hooren en doen na al dat Je-
 hovah zouw spreken / Deuter. 5: 4-29 voor zoo veel zeg ik het vleesch alsoo roemd /
 zoo verre is nogtans ook dezen roem ydel / want het vermag niet. God heeft ge-
 daan in Israel alles wat het vleesch zouw konnen begeeren / dat hy zouwde doen /
 en nogtans klaagt God nog / dezen twist als met het vleeschelike Israel betwisten-
 de, Jezaie 5: 4. Wat was'er meer te doen aan mijnen Wijngaard, dat ik niet gedaan en
 hebbe? waarom hebbe ik druiven verwacht, en hy heeft wilde druiven gedragen! en
 Jezaia 42: 19, 20. Wien is'er blind als mijn knegt? en doof gelijk mijn bode welken ik
 zenden zouw? Wie is blind, als die volmaakt is / ende blind als de knegt des Hee-
 ren? ziende heeft hy veel gezien / en hy merkte dat niet / scherp was hy van oo-
 ren / en hoorde niet. De Heere om zijn gerechtigheid maakte al willens de onder-
 wijzinge heerlijk en groot / &c. en in veel andere plaatsen meer. Maar hoe viel zoo
 grooten deel van Israel vleeschelike was / ondertusschen nogtans alle die / welk
 dien uitterlijken dienst verrigten / en die eerste begunzelen der weerd dienden / en
 na de letter in 't Verbond wandelden / moesten voor het volk Gods / die in een Ver-
 bond stonden / gehouden worden / en de gemeene weldaden gemeten / als de gerust-
 heid

heid en de bezittinge van het Land Canaan / als van een Pand / waar van darn dat in de geloovige heeft moeten ontsiaan een zwakheid van troost uit de bezittinge van het Pand / en dikmaal ook genueenschap aan de zonde / en alzo ook gemeenschap aan de straffe.

XXXII. In deze staat / dat is in die dienstbaarheid vande wet / is het volk gebleven al den tyt van het Ouwde Testament. Als het in het Land Canaan ingekleid is / heeft het aldien dienst nauwelicuriglyk waargenomen. Ondertustchen heeft god niet anders gedaan / als dat hy meigmaal tot het volk Propheten gezonden heeft / in welke hy tot de Vaders gesproken heeft / veelmaal en op beelderlyc wyse / Hebr. 1: 1. welke toekomende dingen voorszaid hebben / en byzonder hebben zy beschreven den Messiam dat beloofde Zaad / in welke gezegend zoudden worden alle de volkeren der Earde ; en dat zoo / datze geleerd hebben / wanneer die komen zoud / welke teekenen voorz gaan zoudden / welke hem vergezelschappen zoudden / zyn toekomte / hoedanig hy komen zoud / in wat staat en gelegentheid / wat hy doen zoud / en wat heerlykheden hem daar na volgen zoudden / dat is wat staat vande zyne datter komen zoud / na zyn volbragt werk. En dit hebbenze alles niet zullie levendige condeuren afgeschilderd / dat aan niemand ten zy een quaad wilze / en niet aandagtige / den Messias konde onbekend wezen. Dan waar ook die gene die de vertroosinge Israels ver wagtende waren zyn heerlykheid gezien hebben als den eenig geboren vanden Vader. Joh. 1: 14 want in hem hebben alle dingen geweest / welke de Propheten voorszaid hadden dat in den Zone Gods den Messias wezen zoud. Dit zelve redenen welke de goddelooze Joden aangebrongen hebben waar voorz zy zoudden beweeren dat hy geen God is / of het beloofde Zaad / zyn zoo veel bewys reboenen dat hy God is / en het beloofde Zaad. Derwyl daer in hem alle die dingen zyn volkens de Propheten. Wy zoudden hier konnen t'zamen op een hoopen veel Propheten / veraadigende de hoedanigheid des tyds / in welke hy heeft geleefd ; als ook de hoedanigheit van den tyd / na dat hy op aarden heeft opgehoudent te leven / in dat dat zoud te lang vallen ; en ons gesels is meer aangegeent als behoort / zoo dat wy daarom noodzake hebben om na het einde te spieden. Ziet indien u de liefde der waarheid heeft bevangen / indien het u helpen mag de waarheid Gods te kennen ; de sammentinken van onzen geliefden Keer-meester / over het laatste van Moyses / de twaalf Propheten / over de Psalmen en andere bouken ; daar zulje dingen vinden welk u zullen verlustigen / en de over-een-komte der Propheten / en de waarheid Gods / die gesproken heeft in de Propheten / en de ware Godheid Christi des beloofden Zaads ; en de grootheid van zyn weldaden zullen verlossen.

XXXIII. Ondertustchen nemen wy waar / dat God / na dat de Volheid des tyds gekomen is / heeft gesonden / als in zyn schoot / zyn Zoon / en dat hy zoo in het einde / des gesetens gods / na het gesigte gekomen is / en den Verhondiger heeft niet verdrage / in wiens geloove de rechtveerdige leeft Hab. 2: 3. Maar ny is gekomen worden te oft een Vrouwe / geworden onder de Wet. Welke hy in alles zeer niet en heiliglyc verbuld heeft / en heeft zo alles gedaan het welk een heilig mensch en ware Borg / en volmaacte Zaligmaker behoorde te doen ; derhalven heeft hy dadelyk zyn ooren te hoordeu gezeu / en dadelyk heeft hy tot zig geroepen de verloren Schaa:

Schapeu des Huis Israels : en het Evangelium waar toe hy van Jehova gesalft was heeft hy verkondigt den sagtmoedigen / en heeft verbonden de gebroene van hetten / hy heeft de gebangene vryheid verkondigt / een scherp gesigte aan de gebundene / hy heeft verkondigt het Jaar van het welbehagen des Heeren : en alzoo heeft hy getoond dat den Geest des Heeren op hem was Jef. 61: 1, 2. De woorden welke Jehova in zijn mond geleid heeft / heeft hy niet ingehouden / maar in't openbaar uitgesproken / zeggende : Wendet u na my toe alle ghy einden der Aarden. Jef. 55: 22. Komt tot my alle gy vermoede en belaste, en ik zal u verquikken. Match. 11: 28. en zoo heeft gebleken dat hy is boven alle / dat hy niet en zy niet ver aarden / en zoo ook niet gesproken heeft uit der aarden / maar de Heere uit den Hemel / en die de woorden Gods spreekt / Joh. 3: 31, 34. In deze dingen word het Prophetisch Ampt begrepen. Maar ook hy die dooz den eeuwingen Geest zig Gode heeft op-geofferd als een Priester / na dat hy den onloop van zyn dagen hadde afgedaan / heeft moeten een Offerhande van een goeden reuk / een Offerhande der gerechtigheid Gode opofferen vooz de zyne / Hebr. 9: 15. Hier van daan heeft hy hem zelven overgegeven / en is van het schelmagtig Jeshurum op het kinnebakken geslagen / smadelijk gehandeld / vooz het getigte getrokken / ruidelyst aan het kruus genageld / en met de overtrederz geteld ; daar hy wel een verbloukinge is geworden / op dat hy de verbloukinge zouw weg nemen / zyn bloed uitgegoten zijnde tot vergevinge der zonden / om te bevestigen het Nieuwe Testament / welk is in zyn bloed / en om de eeuwige gerechtigheid aan te brengen / en om dooz zyn bloed vooz zig een Kerke te hoop en te verkrugen / heeft hy zyn ziele gegeven / en met het overgeven van zyn ziele / heeft hy alles volmaakt / zoo dat hy na waarheid gezid heeft / het is alles volbragt. En daar na als hem een graf gegeven is na zyn dood met den rijken / welke hem te voozen gegeven was met den goddeloozen / heeft hy zyn ziele uit magt wedergenomen / gelyker wys als hy zyn ziele uit magt hadde afgelegd / ende is opgestaan / ende na dat hy de zyne verschenen was inde tegenwoordigheit van vele getuigen / is in den Hemel opgevoerd / en de Belofte van den Heiligen Geest ontvangende / heeft hy die uitgestort over alle vleesch / en dezelve gegeven zonder mate zoo aen Heidenen (welke derhalven in hem waarlyk gezegend worden) als Joden ; en zoo heeft hy / de Heiligheit der Heiligheden gezalft / en zittende aan de regterhand Gods / uitgetogen alle overheid en Magt / en heeft alleen het rijke verkreuen / en hy heeft het Joch verbroken / en de banden zijnes volks gescheurt / op dat het den Heere zynen God zelve alleen / in vryheid en blydshap diene. Laat ons hier stellen de woorden vanden Apostel / uit 1 Timoth. 3: 17. God is geopenbaard in het vleesch, is geregtveerdigt in den geest, gezien vande Engelen, gepredikt onder de Heidenen, geloofd inde weereld, opgenomen in heerlijkheid.

XXIV. Maar deze dingen moeten wy een weynig onderscheidelyker uitspreken / zoo veel nochtans het hoortlyk kan geschieden. Christus dooz zyn bloed te weten dooz zyn lyden / heeft de overtredinge te niete gedaan / de zonde ten einde gebragt / de ongerechtigheid verzoend. Dan. 9: 24. Hy heeft het Serpent den kop vertreden. Gen. 3: 15. De On vel de magt des doods hebbende / heeft hy vernietigt. Heb. 2: 14, 24. en heeft de gerechtigheid, te weten de gerechtigheid der eeuwen gebragt. Dan. 9: 24. Dooz welke God de Heilige geheiligt word. Esai. 5: 16. in welke

welke de Kerke bevestigd word Jesai 54: 14. Welke zo voor alle dingen zouken moet. Math. 6: 33. Wiso derhalven zoovanigen gerechtigheid aangebragt is en de zonde van de geheele Wereld is uitgegeeft. Zach 3. Zoo en kan de zonde niet meer worden toegeent / maar en kan dan niet meer een Wet worden opgelegd / welke toom zouw wedden / welke besluten zou onder de zonde / welkez omw dwingen te schynen een hand schijft van schuld. Die Wet dan die dat doet / moet weghgenomen / en het hand - schijft weghgedaan / - en het Volk van de dienstbaarheid van de elementen der Wereld bezyd worden: uit de put daar geen water in is uitgelaten worden; de gerechtigheid Gods zonder de Wet geopenbaart worden Rom 3: 21. en niet die byzheid moet ophouden de dienstbaarheid der Menschen / of der Engelen de genaande Goden dan moeten te niete gedaan en de overheden en magten uitgetogen worden Coll. 2: 15 1 Cor. 2: 6. De toekomende Wereld den Engelen niet onderwerpen worden. Heb. 2: 5. Maar Jehova moet koning worden over de geheele Warde. Zach. 14: 9. Voorder moet deze gerechtigheid bekent gemaakt worden in een groote Gemeente / met heerlijkheid voorgefeld worden / dat te voren niet geschied en is: want alhoewel te voren iets heerlyks is geweest / zoo is nogtans in dezen drele verstaat voor zoo veel belangt de gerechtigheid van welke wy nu sprekien / selfs niet heerlyk geweest het gene heerlyk was / om de uitnemende heerlijkheid des Nieuwen Testaments / 2 Cor. 3: 10. Daar en boven heeft het Geweten van den Mensch moeten volmaakt worden / de Geest des kindschaps welke doet roepen Abba Vader / volgens dat dat 'er gezegd word MYN VADER, zegd tot my / als een Gods Penning in alier herten uit - gestort / en zonder mate gegeven worden / en der ongerechtigheden niet meer gedacht worden: het Hemelsche Jerusaleem nederdalen op de Warde / en die dingen welke in den Hemel zijn / met de dingen welke op de Warde zijn / tot een hoost-zomme gebragt worden; enidelyk om dat de gerechtigheid der eeuwen nu daar is gesteld / derwyl den zegen ten volken aangebragt is: Zoo moeten niet de zelfde gezegent worden zo alle aan welke die beloofd is. Zoo moeten derhalven de Heidenen niet meer worden uitgesloten / maar de middel-muur des afscheidsels moet gebroken worden / en die twee moeten tot eenen nieuwen Mensch gemaakt worden / de viandschap moet vernietigt worden: en aan Judea moeten Sodom en Samaria tot Dogteren gegeven worden; maar niet uit zijn Verbond / Ezech. 16: 61. en dat is het Nieuwe Testament wiens Middelaar Christus is. Welke komende houd op en word te niete gedaan het Oude / welke niet is geweest onberispelyk / om dat anders voor het Nieuwe geen plaats zouw geweest zijn: welke is den raad en voornemen Gods / om te geven de erffnisse van het Hemelsche Canaan: ook ten aansien van de gerechtigheid en byzheid in dit leven te genieten / en van de Volkeren / dat is des Werelds. Zoo dat nu in het N. Testament de gerechtigheid der eeuwen word be- loond.

De gerechtigheid aan allen verkondigd.

De Wet Gods in alier herten ingeschreven.

De Conscientie word volmaakt.

De dienstbaarheid zoo van de eerste beginselen des Werelds / als van de Overheden en magten word weghgenomen.

De viandschap word te niete gedaan.

De byede word aangebragt.

der Tijden.

43

En zoo is'er in het Koninkrijke Gods, gerechtigheid, en vrede, en blijdschap in den Heiligen Geest, Rom. 14: 17. laat ons dan zeggen / Eere zy God in de hoogste Hemelen, vrede op der Aarden, en in den menschen een welbehagen, Luc. 2. 14. Wel aan dan / zingt vrolijk onvrugtbare welke niet gebaard en hebt, maakt gethal met vrolijk gesang, die geen barens nood gehad en hebt; want de kinderen der eenzame zijn meer, boven de kinderen der getrouwde: zegt de Jehova. Esa. 54: 1.

XXXV. En zoo hebben wy aangemerkt de verscheiden staat van de Kerke / zoo van die welke Christus verwacht heeft; als van die welke hem ontfangen heeft. Die is geweest ten deele zonder de Wet / ten deele onder de Wet; deze is zonder de Wet / en zoo isse gelukkiger' als dat deel welke geweest is onder de Wet; en gelijkt dat deel dat geweest is sonder de Wet; maar daar in nochtans ook zaliger als dat deel / na dien dat heeft konnen wezen onder de Wet.

Die wederom de Wet wil inboeren / die doet de dionkene tot de doofstige / en wy verkondigen aan hem het welke staat Deutr. 29: 20. Jehova en zal hem niet willen vergeven.

E Y N D E.

der Tugend
...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

...
...
...

E Y R D E

